

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET**

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Nikolina Vuković

KUĆNI LJUBIMCI KAO ČLANOVI OBITELJI
Narativne strategije antropomorfizacije i familijarizacije životinja
u suvremenom hrvatskom društvu

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Tihana Rubić

Zagreb, srpanj 2019.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Kućni ljubimci kao članovi obitelji. Narativne strategije antropomorfizacije i familijarizacije životinja u suvremenom hrvatskom društvu* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice doc. dr. sc. Tihane Rubić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Sadržaj:

Uvod.....	4
Metodologija istraživanja.....	6
Od ovčara do čivave - kućni ljubimci u arheološkom i povijesnom kontekstu	7
Antropomorfizacija i familijarizacija kućnih životinja	14
Petišizam – petkultura - petindustrija.....	16
Studija slučaja	22
„Ja sam posle za koru kruha, a on je prvi za kolač“	33
„Zauvijek u našim srcima“ – groblja za kućne životinje	37
„Svaki pas zaslužuje dom, ali svaki dom ne zaslužuje psa“	43
Zaključak.....	46
Popis literature i izvora	48
Popis slika	53
Sažetak	55
Summary.....	54

Uvod

Procjenjuje se da je 2014. godine broj kućanstava s kućnom životinjom bio oko 75 milijuna u zapadnim zemljama (usp. Visković 1996: 381). U Hrvatskoj 2015. godine, procjenjuje se, kućnih životinja je životinja bilo oko 2 milijuna (Viljetić 2018: 121). Unatoč tako visokim brojkama, temom kućnih životinja kao članovima obitelji u proteklih pedesetak godina bavili su se sociolozi i psiholozi (ibid. 120-121), dok su sustavnija istraživanja u području etnologije i kulturne antropologije započela nedavno. Knjiga *Životinja i čovjek* iz 1996. godine, autora Nikole Viskovića, poslužit će kao okvir za promišljanje položaja životinje u ljudskoj svakodnevnici. Tom je knjigom autor u našu znanstvenu i kulturnu zajednicu uveo multidisciplinarni, interdisciplinarni i transdisciplinarni koncept *kulturne zoologije* odnosno, *kulturne animalistike*, kako ju je kasnije preimenovao (Marjanić 2018: 22.). Katalog izložbe Etnografskog muzeja u Zagrebu *O životinjama i ljudima* iz 2018. godine, autorica Željke Petrović Osmak, Tee Rittig Šiško i Gordane Viljetić pružit će uvid u razne teme koje se tiču odnosa ljudi i životinja u suvremenom društvu, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Koristit ću i novinske članke te internetske stranice, za prikaz i analizu suvremenog odnosa ljudi i životinja u Hrvatskoj.

U svom ću radu opisati i protumačiti odnos čovjeka (*skrbnika*) i životinje (*kućne životinje*) u suvremenom hrvatskom društvu, kroz perspektivu etnologije i kulturne antropologije, koristeći pritom teorijske postavke antropologije obitelji i srodstva te koncepte (ne)pripadanja i narativnih strategija, oslanjajući se i na istraživanja u domeni kulturne zoologije i kulturne animalistike.

U prvom poglavlju, nakon predstavljene metodologije istraživanja, bavit ću se pojmom *kućni ljubimac*, odnosno, *kućna životinja* te poimanjem kućnih životinja u arheološkom i povijesnom kontekstu. Zatim ću objasniti pojmove *petišizam*, *petkultura* i *petindustrija* te ću se pozabaviti ulogom masovnih medija u adresiranju i prikazivanju kućnih životinja kao članova ljudske obitelji, koristeći pritom novinske članke i društvene mreže te komentare čitatelja. Potom slijedi studija slučaja (bliskog i afirmativog) odnosa čovjeka (bake Rezike) i životinje (psa Kinga) koja će mi poslužiti za jasno ukazivanje na razne smjerove i istraživačke niše za daljnja, buduća istraživanja teme. Više o tome ponudit ću u zaključnim razmatranjima. Studiju slučaja u jednom dijelu rada postavljam u odnos s aktualnom pričom koja je odjeknula u medijima u vrijeme pisanja ovog o rada neodgovornom skrbniku i lošem postupanju ljudi prema životinjama, suprotstavljajući taj primjer priči o odnosu bake Rezike i psa Kinga, kako

bi pokazala heterogenost mogućih odnosa čovjeka i životinje u suvremenom hrvatskom društvu.

Na temelju građe prikupljene polustrukturiranim intervjuom i tehnikom promatranja sa sudjelovanjem, kao i istraživanja aktivnosti civilnog društva, novinskih napisa i reklamnih materijala vezanih uz kućne životinje, analizirat ću i predstaviti raznovrsne narativne strategije antropomorfizacije i familijarizacije kućnih životinja u svakodnevnoj praksi odnosa čovjek – životinja. U radu ću se baviti ponajviše psima jer su to među mojim sugovornicima životinje koje su i na prvoj asocijativnoj razini najzastupljenije i najistaknutije kao kućne životinje. Moji sugovornici nerijetko uz psa imaju još neku kućnu životinju, međutim, blizak, intenzivan i dijaloški odnos sa životinjom razvili su ponajviše i istaknuto upravo sa psom. Naime, ljudi su skloniji češće antropomorfizirati pse u odnosu na ostale kućne životinje zbog prirode njihova ponašanja. Psi su socijalni, podređeni hijerarhiji i samim time ovisni o čovjeku i njegovu društvu.

Pojam *antropomorfizacija* označava pripisivanje ljudskih osobina neljudskim entitetima¹ (Hirschman 1994: 617). Britanski antropolog, Tim Ingold, smatra da mnogo ljudi, uvjerenih da životinje ne mogu imati osobnost kakvu ima čovjek, radi iznimku kad su u pitanju njihove kućne životinje (Viljetić 2018: 102). Kućne životinje odgajane su i socijalizirane u ljudskim kućanstvima. Pridaju im se imena, smatra se da imaju ljudske osjećaje i reakcije, obraća im se i očekuje da razumiju ono o čemu im čovjek govori te im se posvećuje pažnja u okviru običaja životnog ciklusa kao i ljudima (slave se njihovi rođendani, kupuju im se božićni pokloni, oplakuju smrti) (ibid.). U tom kontekstu antropomorfizacija kućnih životinja usko je vezana uz *familijarizaciju*. Pojam familijarizacija označava poimanje kućnih životinja kao ravnopravnih članova ljudske obitelji čime se iskazuje bliskost odnosa, zajednička pripadnost i privrženost. Premda posljednjih desetljeća svjedočimo o brojnim promjenama unutar obitelji - porast broja zaposlenih i neovisnih žena, kasnija dob stupanja u brak, velik broj parova bez djece, porast broja rastava i samohranih roditelja, porast broja samačkih kućanstava (Štalekar 2010: 242) međusobna emocionalna potpora od strane ljudskih članova obitelji ostaje ideal, ali se percipira i da je u opadanju te se nerijetko u naracijama pojavljuje motiv da tu ulogu prema čovjeku preuzimaju kućne životinje. Postojanje predbračnih ugovora u Velikoj

¹ Entitet – postojanje nečega, bit bića kao takva. Označava ne samo biće, već i ono što postoji u stvarnosti ili u svijesti; predmet promatran kao pojava s materijalnim jedinstvom kojemu se objektivno postojanje temelji samo na odnosima. (Npr. konjstvo je entitet konja). <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18033> (preuzeto: 27. 04. 2019.).

Britaniji, kojima se osobi osigurava skrbništvo nad kućnom životinjom nakon razvoda braka² govori tomu u prilog.

Metodologija istraživanja

Rad se temelji na građi prikupljenoj polustrukturiranim intervjuom i tehnikom promatranja (sa sudjelovanjem) te na analizi novinskih članaka, promidžbenih natpisa te objava i komentara na društvenim mrežama.

Polustrukturiranim intervjuom prikupljena je građa za studiju slučaja u kojoj su glavni protagonisti moja sedamdesetogodišnja baka Rezika i njezin desetogodišnji pas King, pasmine mops. Intervju s bakom proveden je 2. 11. 2018. godine u našoj obiteljskoj kući u Samoboru, a prisutan je bio i King stoga na pojedina pitanja baka odgovara i u njegovo ime, u prvom licu množine. Od moje bake dobila sam pristanak kako za korištenje narativne građe, tako i za fotografije koje predstavljam u ovom diplomskom radu.

Valja napomenuti da moju obiteljsku zajednicu, a ujedno i kućanstvo čine četiri *ljudska* člana – baka, mama, sestra i ja te jedan pas – King. Struktura stanovanja naše obitelji je takva da baka i King borave na prvom, a ostatak obitelji na drugom katu obiteljske kuće. Posljedično tomu, od Kingova dolaska u našu obitelj pa do danas, baka je ta koja s njime provodi najviše vremena. Između bake i Kinga javio se odnos bliskosti i privrženosti, karakterističan za odnos članova unutar ljudske obiteljske zajednice te je upravo ona, koja se u početku bila protivila nabavljanju psa, s njime ostvarila najbliži i najtopliji odnos. Naime, King je u našu obitelj stigao na nagovor moje, tada petnaestogodišnje, sestre, pod uvjetom da će ona brinuti o njemu. Već nakon tjedan dana, zbog školskih obveza i izvanastavnih aktivnosti, brigu o njemu preuzela je baka.

U ovom radu odlučila sam predstaviti odnos bake i Kinga te sebe postaviti u poziciju promatrača (sa sudjelovanjem). Razlog tomu je činjenica da je baka s Kingom razvila prisniji odnos u odnosu na ostale članove obitelji te sam u njezinom ponašanju prepoznala istaknute strategije antropomorfizacije i familijarizacije kućnih životinja koje nisu prisutne kod ostalih članova obitelji.

² KRSTIĆ, Ema. 2019. „Jeste spremni bivšem ostaviti ljubimca? Potpišite predbračni!“. *24sata.hr*, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/lifestyle/jeste-spremni-bivsem-ostaviti-ljubimca-potpisite-predbracni-624991> (preuzeto: 09. 05. 2019.).

Toj sam studiji slučaja, koja govori o jednom izrazito pozitivnom odnosu čovjeka prema životinji, suprotstavila priču koja predstavlja svojevrsnu drugu krajnost, o psu Ottu, odnosno, lošem postupanju čovjeka prema životinjama, priču koja je odjeknula medijima u vrijeme pisanja ovog rada (od studenog 2018. do srpnja 2019.). Za potrebe rada svakodnevno sam pratila novinske portale i komentare čitatelja koji su mi poslužili kao građa o temi. Na isti sam način, u okviru poglavlja o *petišizmu*, *petkulturi* i *petindustriji*, prikupila i analizirala građu o psećim slastičarnama, pekarama, vrtićima i grobljima čija su otvorenja proteklih godina izazvala velik interes hrvatske javnosti. Osim toga, koristila sam podatke sa raznih službenih internetskih stranica kako bi stekla uvid u ponudu koja se odnosi na hranu, opremu i usluge za kućne životinje..

Od ovčara do čivave - kućni ljubimci u arheološkom i povijesnom

kontekstu

Prema Općoj enciklopediji *kućni ljubimci* su definirani kao „životinje koje ljudi drže kod kuće, a služe za razonodu, pratnju, natjecanja te kao statusni simbol ili pomagači osobama s posebnim potrebama“.³ Većina teoretičara i aktivista za zaštitu prava životinja koristi termine *kućna životinja* i *skrbnik* umjesto *kućni ljubimac* i *vlasnik* (Višetić 2018: 92). Na taj način izbjegavaju kategorije antropocentričnosti i specizma te izjednačavaju *čovjeka* i *životinju* (ibid.). *Specizam* je negativan pojam, to je propust da se s obzirom na pripadnost vrsti ili karakteristike tipične za neku vrstu, bilo kojem svjesnom biću prida jednak obzir i poštovanje (Dunayer 2009: 34). Gledajući na ljude kao na superiorne drugim životinjama, specisti veću vrijednost pridaju ljudskim interesima u odnosu na interese ne-ljudi (ibid. 33). Zagovornici prava životinja bore se protiv specizma, zalažu se za jednakost čovjeka i životinje i teže proširenju temeljnih prava s ljudi na druge životinje (ibid. 7). Umjesto pojma *životinje* oni protiv specizma koriste termin *ne-ljudske životinje* odnosno *ne-ljudi*. Tom riječi oni sve životinje dijele u dvije kategorije: *ljude* i *sve ostale*. Razlog tome je što ljudi, u odnosu na ne-ljude, imaju sva zakonska prava (ibid.). Ja ću dalje u tekstu umjesto termina *vlasnik* koristiti termin *čovjek* odnosno *skrbnik*, dok ću pojam *kućni ljubimac* zamijeniti pojmom *životinja* odnosno *kućna životinja*.

Ključne razlike između kućnih životinja i *ostalih životinja* su te da kućne životinje imaju osobno ime, dozvoljava im se boravak u kući te ih se ni u kojem slučaju ne koristi kao hrana (Vuković 2018: 3). Među znanstvenicima društveno-humanističke provenijencije dominantno

³ <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34420> (preuzeto: 04. 12. 2018.).

je mišljenje da je takvo poimanje zapadnjačko i urbano te da potječe od društvenih promjena u Velikoj Britaniji i Francuskoj od 16. do 19. stoljeća. Tumači se kako je 16. i 17. stoljeće u Velikoj Britaniji obilježio proces urbanizacije i pojava nuklearnih obitelji što je rezultiralo osjećajem usamljenosti i izoliranosti pojedinca (Bradley 1998: 523). Tada se javila potreba za kućnim životinjama kao nekime tko pruža utjehu i emocionalnu stabilnost. U Francuskoj se u 19. stoljeću javila nova društvena klasa – buržoazija, čiji su članovi koristili neobične, egzotične životinje kao statusni simbol (ibid. 524). Time se pokazuje da je priča o kućnim životinjama, u kontekstu urbanih europskih prostora, snažno određena klasnom kategorijom.

Pišući prethodno diplomski rad na Studiju arheologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pod naslovom *Kućni ljubimci i njihovi prikazi na rimskim mozaicima*⁴, primijetila sam da je takvo poimanje kućnih životinja, prvenstveno pasa, postojalo i ranije. U doba rimske Republike psi su korišteni za društvo i razonodu, a ne samo za stražu ili kao ispomoć u lovu (Vuković 2018: 14). Nadgrobna stela posvećena kujici Heleni pronađena u blizini Rima, datirana između 150. i 200. g. n. Krista (Slika 1) prikazuje portret kujice pasmine *Melitaeus catulus* s dirljivim natpisom: *Helenae Alumnae, animae, incomparabili et bene merenti*, što bi u slobodnom prijevodu značilo: „Za Helenu, dušu, neusporedivu i dobru dostojnu dušu“. Sama činjenica da su ljudi u to vrijeme uložili novac za izradu nadgrobnog spomenika psu te natpis i portret na njemu, ukazuje na blizak odnos sa životinjom. Što se natpisa tiče, valja istaknuti riječ *alumna*. Naime, riječ *alumna* je u ovom kontekstu teško doslovno prevesti budući da se odnosi na usvojeno dijete odnosno dijete koje nije rođeno u obitelji koja ga je othranila i odgojila. Dakle, možemo zaključiti da su skrbnici svoju kujicu Helenu smatrali *usvojenim djetetom*. Naziv *alumna* ukazuje na pripadnost, na to da se radi o članu uže društvene zajednice (ibid. 48). Sličnih primjera ima još te se ne razlikuju mnogo od nadgrobničkih spomenika i posvetnih natpisa kakve nalazimo na grobljima kućnih životinja od 19. stoljeća nadalje, o kojima će biti više riječi u narednom poglavlju.

⁴ Diplomski rad pod naslovom *Kućni ljubimci i njihovi prikazi na rimskim mozaicima* obranjen je na Odsjeku za arheologiju 16. 11. 2018. godine.

Slika 1. Nadgrobna stela kujice Helene, Getty muzej u Kaliforniji, od 150. do 200. g. n. Krista.⁵

Isto možemo reći za prapovijesne zajednice na temelju zajedničkog ukopa žene i četveromjesečnog šteneta iz Ain-Mallaha u Izraelu, prije oko 12 000 godina (Slika 2). Činjenica da je žena sahranjena sa psićem kao i položaj njene ruke na prsima psića ukazuju na vjerojatnost čvrste emotivne veze između čovjeka i životinje (Viljetić 2018: 92).

Slika 2. Ukop žene sa psićem, Ain-Mallaha, Izrael, prije 12 000 godina.⁶

Bliske veze ljudi i životinja postojale su dakle i u prošlosti, od samog početka *domestikacije* (pripitomljavanja). Definicija domestikacije mijenjala se kroz povijest u skladu s teorijama koje prate suvremena znanstvena otkrića i procese, a danas označava prirodni i kulturni

⁵ <http://www.getty.edu/art/collection/objects/6727/unknown-maker-grave-stele-for-helena-roman-ad-150-200/> (preuzeto: 07. 12. 2018.).

⁶ <https://erenow.net/common/sapiensbriefhistory/sapiensbriefhistory.files/image009.jpg> (preuzeto: 07. 12. 2018.).

evolucijski proces tijekom kojega se osobine cijele populacije određenih vrsta životinja, a tu je uključen i čovjek, mijenjaju na genetskoj razini, što dovodi do promjena koje se dalje nasljeđuju (Petrović Osmak et. al. 2018: 41). Dugo se smatralo da je čovjek jedini aktivni sudionik procesa domestikacije, dok su se životinje u tom procesu smatrale pasivnim elementima (ibid.). Danas je poznato da čovjek nije jedini domesticirao živi svijet, već govorimo o uzajamnom i višesmjernom procesu koji se događa među životinjskim vrstama, neovisno o čovjeku (ibid.). Prema podacima arheologa i povjesničara, ljudi su za domestikaciju birali životinje prema njihovim karakternim i fizičkim osobinama (životinje među kojima postoji hijerarhija, žive u ograđenim sredinama, odgovarajuće su veličine, mirne su naravi itd.), dok su životinje pristajale na život uz čovjeka da bi ih štiti od predatora, osiguravao hranu i siguran nastavak vrste (ibid. 43).

Pas je prva poznata domesticirana životinja. Domesticiran je od sivog vuka (*Canis lupus*) na području Europe oko 15 000 godina prije Krista (Lobell i Powell 2010: 26). Potom je slijedila domestikacija domaćih životinja na Bliskom Istoku (ovaca i koza oko 9 000. g. pr. Krista, svinja, goveda i kokoši oko 6 000 godine prije Krista te konja oko 4 000. g. pr. Krista) (Hirschman 1994: 616). Mačke su domesticirane u Egiptu oko 3 000. g. pr. Krista gdje su boravile u kućama i bile štovane kao božanstva (ibid.). Iako pojedini arheološki nalazi i povijesni spisi upućuju na blizak odnos čovjeka i ovdje navedenih životinja, one su bile domesticirane prvenstveno zbog mesa, jaja, vune, perja, kože ili kao ispomoć u lovu, na straži, u transportu i u poljodjelskim radovima (ibid.). Prema etnološkoj literaturi koja opisuje način života u hrvatskim selima potkraj 19. i na početku 20. stoljeća, upravo one domaće životinje od kojih je čovjek imao najveću korist bile su najbolje tretirane unutar obitelji (Petrović Osmak et. al. 2018: 60). Imale su vlastita imena kojima im se obraćalo, o razgovoru o njima koristile su se rodne zamjenice te su spavale u istim prostorijama ili pod istim krovom s ljudima (ibid.). Na taj se način, prilikom radnog odnosa, razvijao afektivni uzajamni odnos. Osim toga, vjerovalo se da životinje ponekad poprimaju konkretne ljudske osobine. Tako se vjerovalo da stoka u staji međusobno *razgovara*, uglavnom o budućnosti kuće, npr. tko će u nadolazećoj godini umrijeti ili koga će od njih prodati (Grbić 2007: 229). Nadalje, antropomorfizacija životinja ogleda se i u vjerovanjima da stoka ima ljudske osjećaje. Primjerice, ako umre pastir, od žalosti i njemu u čast, blago odbija pasti na dan njegova pokopa ili će pak za umrlim gospodarom ili gospodaricom istoga ljeta uginuti krava, konj ili ovca (ibid.).

Tek „nastankom modernih gradova i modernizacijom sela, dolazi do potpunog udaljavanja utilitarnih životinja od domaćinstva te istovremeno takve promjene života i osjećajnosti vode afektivnom vezivanju velikog dijela stanovništva za *kućne životinje – ljubimce, pets, animaux de compagnie* – kao u socio-psihološkom smislu *nove kategorije domaćih životinja*“ (Visković 1996: 380). Broj kućnih životinja koje ljudi primaju u svoje domove isključivo zbog zadovoljstva druženja s njima, osobito se povećava nakon Drugog svjetskog rata (ibid. 380-381).

Na to hoće li čovjek prihvatiti životinju u svoj dom i preuzeti brigu o njoj utječu brojni, međusobno isprepleteni faktori (ekološki, povijesni, kulturološki, biološki, psihološki, sociološki, ekonomski), stoga kućne životinje nisu podjednako uobičajene u svim dijelovima svijeta (Viljetić 2018: 95). Isto tako, percepcije i stavovi ljudi o kućnim životinjama se razlikuju. „Opsjednutost“ njima svojstvena je uglavnom suvremenim društvima Europe i Amerike – gdje postoji tradicija njihova držanja i gdje mnogi sebi mogu „dopustiti luksuz“ troškova njihova uzdržavanja (Visković 1996: 384). Tako, primjerice, Kinezi imaju najmanje kućnih životinja te podliježu prinudnim mjerama protiv držanja pasa (ibid.). Slično je u Indiji gdje psi imaju funkciju čistača otpada pa im se bacaju raskomadani ostaci svetih krava koje nakon uginuća smiju komadati samo pripadnici najnižih društvenih slojeva (ibid.).

Promjenu u odnosu čovjeka i životinje u urbanoj sredini na prostoru Hrvatske, u posljednjih pedesetak godina odražavaju oznake na ulaznim vratima koje nisu više isključivo prijeteće: „Oštar pas!“ ili „Čuvaj se psa!“, često s likom njemačkog ovčara, već su oblikovane ublaženim („humaniziranim“) tekstom „Ovdje čuvam ja!“ ili „Ovdje čuva Fido!“ s likom dobroćudnog psa ili karikaturama animiranih likova (Viljetić 2018: 91). U perifernom dijelu grada Samobora od ukupno jedanaest oznaka na koje sam naišla, njih pet glase: „Čuvaj se psa“ (Slika 3) ili „Pazi oštar pas“ (Slika 4), a dvije su duhovite varijacije: „Dragi gosti, čuvajte kosti!“ (Slika 5) i „Ne ulazi bez poziva!“.

Slike 3., 4. i 5. Oznake s natpisima „Pazi oštar pas“, „Čuvaj se psa“ i „Dragi gosti, čuvajte kosti!“. Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Valja istaknuti da su takve oznake bile poznate već u rimsko doba. Naime, sačuvani su podni mozaici pred ulazima u rimske vile s prikazom opasnih pasmina i natpisom *Cave Canem* što znači „Čuvaj se psa!“. Uzmimo kao primjer mozaik iz kuće Tragičnog pjesnika u Pompejima, datiran u 2. st. pr. Krista (Slika 6). Velik pas oštih zuba prikazan je u napetom stavu, kako bi izazvao reakciju, najvjerojatnije zaplašio potencijalne provalnike (Vuković 2018: 35).

Slika 6. *Cave Canem* mozaik, Kuća tragičnog pjesnika, Pompeji, 2. stoljeće prije Krista.⁷

Naišla sam i na četiri natpisa ublženog oblika: „Moj dom, moja pravila“ (Slika 7), „Ovdje čuvam ja“ (Slika 8) te „Oprez! Oštar pas“ s prikazom male čivave umiljatog pogleda (Slika 9).

⁷ <https://www.pinterest.ch/pin/571605377679323848/> (preuzeto: 30. 01. 2019.).

Slike 7., 8. i 9. Oznake ublaženim natpisima i „humaniziranim“ prikazima pasa. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Očito je da pojavom takvih oznaka one gube svoje utilitarno značenje, a to je uplašiti potencijalne provalnike. Danas takve oznake govore kako o psu, tako i o njegovom skrbniku, budući da nalazimo duhovite, personalizirane, neobične natpise i prikaze točno određenih pasmina. O tome svjedoči i oznaka s natpisom „Oprez! Glupa mačka“ koja nema drugu funkciju osim nasmijati prolaznike (Slika 10).

Slika 10. Oznaka s duhovitim natpisom „Oprez! Glupa mačka“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Osim na ulaznim vratima, česti su i natpisi na automobilima s imenom psa, onakvi kakve roditelji tek rođene i male djece naljepljuju na osobne automobile (Slika 11). Potreba za takvim natpisima ukazuje na promjenu u odnosu čovjeka prema kućnim životinjama.

Slika 11. Personalizirana naljepnica za auto s imenom psa Garro.⁸

Visković navodi sljedeće razloge držanja kućnih životinja:

„Prvo, siromašenje osjećajnih spona među ljudima u urbanim naseljima navodi mnoge, naročito starije, osamljene i anksiozne osobe, da u životinjama traže zamjenu za izgubljena prijateljstva, privrženost i ljubav. Drugo, u gradovima se rađa čežnja za izgubljenom prirodom, pa se onda nešto od ove unosi u stanove, makar kao iluzija izvornosti i ljepote, sa životinjama i kućnim biljkama. Treće, na porast broja kućnih životinja snažno utječe medijsko populariziranje životinjskog carstva i zaštite ugroženog svijeta flore i faune – od televizijskih znanstvenih emisija do crtanih filmova i djelovanja animalističkih organizacija. Konačno, kućne životinje mogu služiti kompenzaciji osobnih neuspjeha, frustracija, osjećaja manje vrijednosti, ili potvrđivanju vlastite važnosti autoritarnih osoba odnosno stjecanju sigurnosti stidljivih osoba, ili snobovskom potvrđivanju društvenog statusa vlasnika „fina pasmina“, ili naposljetku, bijegu od nepodnošljive stvarnosti u zatvoreni svijet posvećenosti životinji“ (ibid. 381-382).

Antropomorfizacija i familjarizacija kućnih životinja

Rezultati istraživanja Centra za kućne životinje u Pennsylvaniji pokazali su da se 80% ljudi prema svojim kućnim životinjama odnosi kao prema osobama, da 98% s njima razgovara te 28% s njima raspravlja o svakodnevnim problemima (Katcher 1981: 53). Djelatnosti i usluge namijenjene kućnim životinjama u Zagrebu, opisane u kasnijem poglavlju, upućuju na to da je takav odnos ljudi prema životinjama prisutan i u Hrvatskoj.

⁸ <https://nuvola-design.com/wp-content/uploads/2014/01/pas-u-autu1-407x407.jpg> (preuzeto: 20. 06. 2019.).

Hirschman je utvrdila da postoji hijerarhija u antropomorfizaciji kućnih životinja ovisno o vrsti, pa se tako ribe i gmazovi nalaze na dnu ljestvice, potom slijede ptice, štakori, miševi i zamorci, dok se na vrhu nalaze mačke i psi (usp. Hirschman 1994: 617). Visković psa opisuje kao krajnje očovječenu, kultiviranu ili odprirođenu životinju, budući da je čovjek sve njegove prirodne sposobnosti podesio i razvio radi svojih potreba, mijenjajući i tijelo i ponašanja pasjih predaka. Pas je po nagonu socijalan i podčinjen hijerarhiji te je svestrano i silno ovisan o čovjeku, koji ga usvaja, uzdržava i zapovijeda mu te ima stalnu potrebu za njegovim društvom i teško podnosi zanemarivanje, napuštanje i promjenu gospodara. Rado prima zapovijedi te razumije nešto od ljudskog govora, odnosno, prepoznaje poziv i glasa se odgovorima (Visković 1996: 202-203). To su razlozi zašto su ljudi skloniji antropomorfizaciji pasa u odnosu na ostale kućne životinje (Albert i Bulcroft 1988: 550). Isto tako, određene skupine ljudi češće antropomorfiziraju životinje od drugih. Prema istraživanju Albert i Bulcroft, provedenom 1985. godine na području Rhode Islanda i Minnesote, samci, rastavljeni, nanovo oženjeni te parovi bez djece najčešće svoje kućne životinje doživljavaju kao ljude odnosno kao članove obitelji (ibid. 1988: 548).

Proces antropomorfizacije blizak je procesu familijarizacije. Prema podacima nekoliko američkih nacionalnih studija, preko 90% vlasnika kućnih životinja svoje životinje smatra važnim članovima obitelji navodeći pritom kako su uz njih smireniji, sretniji te se lakše nose sa stresnim situacijama u životu (Allen 2003: 236). Uloga koju kućne životinje zauzimaju unutar ljudskog obiteljskog konteksta uvelike ovisi o razvojnoj fazi u kojoj se obitelj trenutno nalazi (Hirschman 1994: 621). Tako primjerice, mlađe osobe (18-25 godina) kućnu životinju poimaju kao brata ili sestru, dok starije osobe, parovi bez djece ili parovi čija su djeca napustila obiteljski dom, svoje životinje doživljavaju kao djecu (ibid. 622). Do prvih zapažanja o poimanju kućnih životinja kao djece došao je Feldmann 1979. godine. Naime, on je primijetio da kućne životinje mladim parovima pružaju iskustvo odgoja prije roditeljstva, dok onim obiteljima koje djecu nemaju predstavljaju zamjenu (ibid.).

Kao i u slučaju antropomorfizacije, najveća mjera „infantilizacije“ životinja u ljudskoj obitelji postiže se kod psa (Visković 1996: 383). Zanimljiva je podjela malih pasa po težini, idealnih kao nadomjestak za dijete, engleskog zoologa Desmonda Morrisa (Morris 1988: 97). Morris razlikuje pse koji su teški kao ljudsko novorođenče (čivava, malteški terijer, pomeranac, jorkiški terijer, grifon), pse koji su teški kao dojenče staro pet mjeseci (pekinezer, ši-tzu, španijel kralja Charlesa, mops) te pse koji su teški kao dijete do jedne godine (jazavčar, corgi) (Visković 1996: 383-384). Smatra da su takvi psi stvoreni da ih ljudi podižu i nose te su

zaobljeniji i mekši u odnosu na veće pasmine što je savršeno prikladno za maženje. Ističe da gotovo sve pasmine imaju spljoštene njuške, a kod nekih je selektivim uzgojem postignuto da iz profila nalikuju ljudskom novorođenčetu (ibid. 97-98).

Odnos skrbnika i kućne životinje funkcionira na način kao međusobni odnosi ostalih članova ljudske obitelji – provode vrijeme zajedno i dijele svakodnevne aktivnosti. Tako skrbnici svoje životinje hrane, uređuju, podučavaju, razgovaraju s njima itd. (Sanders 2003: 414). Posljedično tomu, između njih se s vremenom javlja privrženost. Prema Hazanu i Zeifmanu potrebna su četiri kriterija da se neku dijadnu vezu može nazvati vezom privrženosti. To su: fizički kontakt, selektivnost i socijalna podrška, pozitivan utjecaj na mentalno i fizičko zdravlje te snažna reakcija na razdvajanje i gubitak (usp. Hazan i Zeifman 1999: 336-354). Emocionalna privrženost odlikuje ljudsku obiteljsku zajednicu stoga se prethodno navedeni kriteriji manifestiraju i među članovima ljudske obitelji.

Osim što ih ljudi poimaju članovima ljudske obitelji, pojedine vrste životinja žive unutar slično organiziranih vlastitih zajednica. O tome svjedoči istraživanje Levis Henry Morgana, provedeno pedesetih godina 19. stoljeća na području Velikih jezera u blizini Marquette u Michiganu, opisano u djelu *The American Beaver*. Proučavajući način života, ponašanje i stanište zajednice dabrova, Morgan je uočio postojanje obiteljskih veza i odnosa među članovima zajednice svojstvenima ljudskoj obitelji (Feeley-Harnik 2001:67). Tako je ustanovio da dabrovi uvijek žive u paru mužjak-ženka, poput muža i žene te se nikada ne miješaju s drugim parovima. Nadalje, tijekom prve godine zajedničkog života odgajaju dva potomka, a iduće godine još četiri, čineći na taj način osmeročlanu obitelj. Osim što je primijetio da struktura zajednice dabrova odgovara strukturi ljudske obitelji, uočio je da unutar obitelji postoji komunikacija i učenje odnosno prenošenje znanja i vještina iz generacije na generaciju. To se očituje u izgradnji brane jer nakon smrti mužjaka („oca“), koji je započeo izgradnju brane, na isti način je dovršavaju potomci (ibid.).

Petišizam – petkultura - petindustrija

Pojam *petišizam* označava sveprisutnost kućnih životinja u kućanstvima te čitavu *petkulturu* koja izrasta na potrebama životinja vezanim uz život u urbanim sredinama, oblikovanim prema potrebama čovjeka (Viljetić 2018: 121). Pojam uvodi Kathleen Szatsz u *Pet Cult of the Western World*, 1968. godine. *Petkulturu* prati, a ponekad čak i pokreće, *petindustrija* odnosno proizvodnja roba i usluga namijenjenih kućnim životinjama (ibid.). Tako u

razvijenim društvima Zapada, dolazi do procvata privrednih djelatnosti uzgoja i opskrbe kućnih životinja raznim proizvodima i uslugama – posebnom hranom, opremom, veterinarskom i kozmetičkom njegom, pansionskim smještajem, osiguranjem, sahranom itd. (Visković 1996: 384). Što se Hrvatske tiče, na ulicama Zagreba sve češće vidamo pse odjevene u različitu odjeću, kao i sve veći broj trgovina i salona, slastičarna i pekara, parkova i igraonica te vrtića i hotela namijenjenih kućnim životinjama, prije svega psima.

Smatram da značajnu ulogu u razvoju *petindustrije* imaju masovni mediji koji kućne životinje adresiraju i vizualno prikazuju kao članove obitelji. Bilo da je riječ o novinama, časopisima, filmovima ili dokumentarnim emisijama, sve češće možemo primijetiti takve narativne strategije. Istom se koriste nuditelji usluga za kućne životinje promovirajući poželjnost i nužnost kupovine određenog artikla. Primjerice, Sanja Jergović, vlasnica zagrebačkog Vrtića za pse *Xena*, u izjavi za internetski portal *Jutarnji.hr*, naglašava geslo svoje ustanove: „Mi ne brinemo o vašem psu, nego o vašem članu obitelji.“⁹ Isto tako, Ljiljana Vlašić Maršić, na službenoj internetskoj stranici svoje slastičarne za pse *Vau torte*, kaže: „Naši psi su ravnopravni članovi naše obitelji i baš zato što ih toliko volimo želimo da budu zdravi i sretni!“¹⁰

Osim trgovina i ustanova specijaliziranih za kućne životinje, istu promidžbu imaju i veliki trgovački lanci. Primjerice, švedski trgovački lanac namještaja *Ikea* od 2018. godine u Hrvatskoj nudi kolekciju namještaja za kućne životinje pod nazivom *Lurvig*, s ciljem unaprjeđenja kvalitete života kućnih životinja u ljudskom domu. Na službenoj internetskoj stranici kolekciju promoviraju sljedećim riječima:

„Svaki vlasnik psa ili mačke promatra svog ljubimca kao ravnopravnog člana obitelji. Naši kućni ljubimci dijele naš životni prostor, a mi uživamo provodeći vrijeme s njima, iako ponekad sakrivaju obuću ili grizu kablove. Zašto im onda ne bismo pružili i vlastiti kutak unutar doma?“¹¹

Pseće slastičarne, pekare i vrtići izazvali su posljednjih godina velik interes hrvatske javnosti i medija. U nastavku donosim analizu njihove ponude te komentare čitatelja na novinske članake i objave na društvenim mrežama iz vremena kada su navedene usluge otvorene.

⁹ Hrvatska izvještajna novinska agencija (HINA). 2017. „Prvi pseći vrtić u Zagrebu i Hrvatskoj. Prostire se na 500 kvadrata, a psima pruža sve – od poslastica do učenja lijepog ponašanja“. *Jutarnji.hr*, 7. travnja. <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/foto-prvi-pseci-vrtic-u-zagrebu-i-hrvatskoj-prostire-se-na-500-kvadrata-a-psima-pruza-sve-od-poslastica-do-ucenja-lijepog-ponasanja/5877274/> (preuzeto: 26. 01. 2019.).

¹⁰ <https://www.vau-torte.com/o-nama/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

¹¹ <https://www.ikea.com/hr/hr/catalog/categories/departments/pets/> (preuzeto: 02. 02. 2019.).

U Hrvatskoj postoje dvije franšize psećih slastica – slastičarna *Vau torte* s prodajnim mjestima u Zagrebu, Rijeci i Opatiji te pekara *Hov-Hov* u Zagrebu.¹² Obje nude velik izbor keksića, rolica, *muffina*, pita, pereca, lizalica i rođendanskih torti naglašavajući pritom da se radi o poslasticama načinjenim od najkvalitetnijih organskih namirnica, svježeg mesa, povrća i ribe te bez dodatka konzervansa, soli, šećera i umjetnih bojila. Uz to, *Hov-Hov* pekara ističe ponudu dijetalnih poslastica bez glutena za pse koji boluju od gastritisa, alergija i dijabetesa, dok *Vau torte* nude personalizirane poslastice prilagođene zdravstvenim problemima pojedinih pasa. Naravno, na službenim internetskim stranicama uz sliku svakog proizvoda stoji cijena, ali i opis proizvoda te popis sastojaka kako bi čovjek - potrošač prije kupnje provjerio odgovara li proizvod kućnoj životinji. Tako su, primjerice, uz sliku pereca iz *Hov-Hov* pekare (Slika 12) navedeni sljedeći sastojci: meso divljači, mrkva, jaja, integralno brašno, prah rogača i kokosovo ulje.

Slika 12. Pereci za pse, proizvod *Hov-Hov* pekare.¹³

Smoothie za pse iz *Vau torte* (Slika 13), predstavljen je kao najbolji dodatak suhoj (dehidriranoj) hrani, ali i kao izvrsna zasebna slastica. Osim toga, zanimljiva je posebna adventska ponuda božićnih paketića (Slika 14) s prigodnim keksićima u obliku *gingerbread man*-a, bora ili zvijezde nalik dječjim paketićima slatkiša kojima obiluju trgovine u predblagdansko doba. Vezano uz Advent, pekara *Hov-Hov* već dvije godine ima svoju kućicu na adventskoj manifestaciji *Fuliranje* u sklopu koje se nalazi i privremeni restoran za pse. U izjavi za *Jutarnji.hr* Maja Kolman Maksimiljanović, jedna od vlasnica pekare kaže: „Naši će

¹² Analizu sam provela na temelju podataka dostupnih na službenim internetskim stranicama *Vau torte* (<https://www.vau-torte.com/>) i *Hov-Hov* (<https://www.hovhovdogbakery.com/>) (preuzeto: 01. 02. 2019.).

¹³ <https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

gosti moći doći sa svojim vlasnicima, pojesti obrok, popiti šampanjac ili čaj.“¹⁴ Valja istaknuti kako je za pse ovdje upotrebljena riječ *gosti* što bi značilo da kućne životinje ne predstavljaju samo pratnju svojim skrbnicima, već je upotrebljena narativna i značenjska inverzija, pa su skrbnici pratnja životinjama. To je kreativna je i zanimljiva marketinška doskočica te poruka kojom se naglašava ne samo blizak odnos čovjeka i životinje, već i odnos u kojemu se čovjeka konstruira kao onoga koji ugađa svojoj životinji, a ne obrnuto.

Slika 13. i 14. Smoothie za pse i božićni paketić keksića, proizvodi slastičarne *Vau torte*.¹⁵

Obje franšize nude pseće rođendanske torte, ali i dodatke poput balona, šešira i svjećica potrebnih za „pravi pseći rođendan“.¹⁶ Osim toga, *Vau torte* nude i uslugu *cateringa* za pseće rođendane, a vlasnica se za *Jutarnji.hr* pohvalila i organizacijom *puppy showera* - proslave rođenja štenca.¹⁷

Cijene poslastica variraju od 10 do 40 kn, ovisno o količini i pakiranju, dok se cijene torti u *Vau torte* kreću od 35 do 260 kn. Posebnu „zlatnu“ kolekciju *Hov-Hov* pekare čine pseći keksići prekriveni listićima 24-karatnog jestivoga zlata (Slika 15), „savršen poklon za posebne prigode“.¹⁸

¹⁴ ŠARČEVIĆ, Tena. 2018. „Što ćemo jesti i piti na adventu: Vraća se street sarma, a psima će se na Fuliranju točiti „šampanjac“!“. *Jutarnji.hr*, 08. studenog. <https://www.jutarnji.hr/dobrahrana/price/sto-emo-jesti-i-piti-na-adventu-vraca-se-street-sarma-a-psima-ce-se-na-fuliranju-tociti-sampanjac/8033135/> (preuzeto: 27. 01. 2019.).

¹⁵ <https://www.vau-torte.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

¹⁶ <https://www.vau-torte.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

¹⁷ BERTEK, Daria. 2015. „Vau torte“. *Jutarnji.hr*, 29. rujna. <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/vau-torte/3441758/> (preuzeto: 27. 01. 2019.).

¹⁸ <https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

Slika 15. Zlatna kolekcija psećih keksića, proizvod *Hov-Hov* pekare.¹⁹

O postojanju ovakvih specijaliziranih pekara i slastičarna nema jedinstvenog stava – jedni podržavaju ideju i hvale proizvode dok se drugi čude, zgražaju i kritiziraju. Na *Facebook* stranici *Vau torte* gospođa T. M. komentira kako je njezin pas oduševljen tortom: “Hvala Vam što svojim tortama uljepšavate živote naših najdražih.” Slično, osoba pod imenom Afra ispod članka objavljenog u *24sata.hr* kaže: “(...) pohvala inače svima koji su otvorili te posebne pekarnice za naše najdraže ljubimce, konačno smo moderan grad i po tome.”²⁰ Zanimljivo je što obje osobe svoje kućne životinje nazivaju riječju *najdraži*, koja se često koristi za članove ljudske obitelji te da ovaj vid poduzetništva sagledavaju u kategorijama modernosti (jednoga grada). S druge strane, ispod istog članka neimenovani komentator na duhovit način iznosi svoju kritiku: „Pa kod nas i psi žive bolje od mene. Niti se sjećam svoje zadnje torte, niti sam ičiji ljubimac. Ako me netko želi udomiti, neka mi se javi.”²¹

Prema podacima udruge *Prijatelji životinja*, na području Hrvatske registrirano je 20 *hotela* za kućne životinje.²² Neki od njih nude uslugu dnevnog boravka, a nekoliko ih se naziva *vrtićem*. U medijima je najviše pažnje izazvao Pseći vrtić *Xena* budući da se radi o prvoj ustanovi takvog tipa u Hrvatskoj. Vrtić je otvoren 2017. godine, nalazi se na Zagrebačkom Velesajmu te se prostire na 400 m² od kojih 100 m² čini zatvoreni, a 300 m² otvoreni prostor. Kapacitet vrtića je 30 pasa.²³ Prema riječima vlasnice, Sanje Jergović, namijenjen je psima čiji su skrbnici tijekom dana zauzeti, stoga je radno vrijeme vrtića od ponedjeljka do petka, od 7:30 do 18 sati. Glavni uvjet pri upisu je taj da su psi socijalizirani te da nemaju problema u

¹⁹ <https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

²⁰ VUKAŠINOVIĆ, Ana. 2015. „Od hobija do posla: Vau torte nastale iz ljubavi prema psima“. *24sata.hr*, 29. listopada. <https://www.24sata.hr/lifestyle/od-hobija-do-posla-vau-torte-nastale-iz-ljubavi-prema-psima-441512> (preuzeto: 29. 01. 2019.).

²¹ Ibid.

²² <http://prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=559> (preuzeto: 02. 02. 2019.).

²³ ŠPILJAK, Lucija. 2017. „Prava revolucija: Zagrebački ljubimci idu u pseći vrtić, a ovako im izgleda dan“. *Zagrebinfo*, 07. ožujka. <https://www.zagreb.info/kucni-ljubimci/video-prava-revolucija-zagrebacki-ljubimci-idu-u-pseci-vrtic-a-ovako-im-izgleda-dan/115897> (preuzeto: 31. 01. 2019.).

ponašanju s drugim psima.²⁴ Vrtić je rađen po uzoru na svjetske *Daycare centre* stoga ima sigurnosni dupli ulaz, podove u tri izolacijska sloja, sofe, krevete, kućice, tunele, gumene i drvene igračke, pješčanik pa čak i bazen. Što se cijene tiče, mjesečni boravak plaća se 960 kn, a dnevni boravak do 5 sati 40 kn.²⁵ Na temelju navedenih cijena možemo zaključiti da su vrtići za pse namijenjeni psima čiji su skrbnici u dobroj financijskoj situaciji te su spremni izdvojiti novac za takav luksuz.

Novinar Siniša Pavić za *Novilist.hr* donosi osobnu priču vlasnice Tajane Stukan koja svakodnevno odvodi svoju kujicu Čuču u pseći vrtić. Kaže da je za nju to normalno jer je dugi niz godina živjela u Americi, međutim, prema njenom iskustvu, pokazalo se da u Hrvatskoj većina ljudi ne dijeli njezino mišljenje:

Ne znam je li to pitanje financija, jer ove cijene koje Sanja ima su dobre i sve se s njom da dogovoriti, ili je u pitanju ipak naša kultura i navike. Kad vani šecem s Čučom i kad kažem ljudima da je bila u vrtiću, od njih deset jedno osam ih se zgrozi, čak i oni koje dobro poznam. Stoga mislim da to nije pitanje novca, nego našeg razmišljanja. A psi ne vole biti sami. To što moraju biti sami, to je nešto drugo i nije njihov izbor.²⁶

Nadalje, pseći vrtić uspoređuje s dječjim vrtićem:

To je pravi vrtić baš nalik onom u koji naša djeca idu. Svidjelo mi se jer mislim da ako se mi moramo družiti da se i naši psi moraju družiti.²⁷

Iz prethodnog je jasno da svoju kujicu tamo vodi na druženje te kaže da ju ostavlja tri do pet sati, dok ona za to vrijeme obavlja neke stvari i pije kavu. Nadalje, smatra da je vrtić njenom kujici pomogao u prilagodbi životu u Hrvatskoj budući da je rođena u Americi:

Čuču je zaista sve bilo čudno kada je došla. Nije recimo do dolaska nikad bila na stepenicama, psi oko nje najednom laju na nekom njoj smiješnom hrvatskom makar

²⁴ Ibid.

²⁵ Hrvatska izvještajna novinska agencija (HINA). 2017. „Prvi pseći vrtić u Zagrebu i Hrvatskoj. Prostire se na 500 kvadrata, a psima pruža sve – od poslastica do učenja lijepog ponašanja“. *Jutarnji.hr*, 7. travnja. <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/foto-prvi-pseci-vrtic-u-zagrebu-i-hrvatskoj-prostire-se-na-500-kvadrata-a-psima-pruza-sve-od-poslastica-do-ucenja-lijepog-ponasanja/5877274/> (preuzeto: 26. 01. 2019.).

²⁶ PAVIĆ, Siniša. 2017. „U posjetu psećem vrtiću. Dobrodošao svaki pas, tek cijepljeno štene ili ovčar iz Rijeke u najboljim godinama“. *Novilist.hr*, 02. listopada. http://www.novilist.hr/Zivot-i-stil/Dom-i-vrt/U-POSJETU-PSECEM-VRTICU-Dobrodosao-svaki-pas-tek-cijepljeno-stene-ili-ovcar-iz-Rijeke-u-najboljim-godinama?meta_refresh=true (preuzeto: 01. 02. 2019.).

²⁷ Ibid.

smo hrvatski pričale i u Americi, trava drugačije miriše. Pola godine je trajala ta prilagodba, jer ipak je u SAD-u pet godina živjela.²⁸

Valja istaknuti to da gospođa smatra da psi, poput ljudi, po dolasku u stranu zemlju trebaju period kulturne prilagodbe te da je i prilagodba na drugi jezik ljudi dio tog procesa. Kada gospođa kaže kako psi laju na hrvatskom jeziku, ona pse antropomorfizira odnosno pridaje im ljudsku osobinu govora i specifičnog nacionalnog jezika.

Studija slučaja

U nastavku rada predstaviti ću i opisati strategije antropomorfizacije i familijarizacije kućnih životinja kroz studiju slučaja, priču o odnosu moje bake Rezike i psa Kinga.

Strategije antropomorfizacije kućnih životinja su brojne. Mnoge od njih vežemo uz familijarizaciju, stoga će biti opisane kasnije u tekstu, gdje ćemo se fokusirati na obitelj kao zajednicu pripadanja i bliskosti te obiteljske odnose unutar nje. Ovdje ćemo se baviti konstrukcijom osobnog identiteta životinja odnosno njihovim imenovanjem te pridavanjem karakternih osobina svojstvenih ljudskome rodu.

Prvotna strategija konstrukcije identiteta kućne životinje je njezino imenovanje koje u pravilu provodi čovjek odnosno skrbnik životinje. Imenovanjem životinje skrbnik briše razliku između vrsta, odnosno, životinju izjednačava s čovjekom. Tako životinja prestaje biti jedinka unutar svoje vrste i postaje individua s vlastitim imenom. Možemo reći da imenovanjem kućne životinje skrbnik stvara njezin identitet (Charles 2014: 717). Životinja postaje „onim što jest“.²⁹ Na odluku čovjeka kako će svoju kućnu životinju nazvati utječu brojni faktori, poput fizičkog izgleda ili ponašanja životinje, skrbnikova filmskog ili glazbenog ukusa itd. (Sanders 2003: 411). Primjerice, King je ime dobio na temelju svog ponašanja, dolaskom u našu obitelj, dok mu je pri rođenju, od strane uzgajivača u Sisku, dodijeljeno ime Funkey. Baka objašnjava zašto mu ime King najbolje odgovara:

[Ime] mu fantastično odgovara. Drugo mu ni ne bi jer nije za njega. [Odgovara mu] zato jer se ponaša kraljevski, izgleda kraljevski i kompletno je kraljevski.

²⁸ Ibid.

²⁹ Identitet - riječ latinskoga porijekla, znači istovjetnost, podudaranje, izjednačavanje, potupnu jednakost, priznanje da netko ili nešto zaista jest ono čime se prikazuje... skup obilježja koje neku osobu čine onom koja jest (Klaić 1988:565). Identificirati bi stoga značilo utvrđivati istovjetnost (nekih) osobina ljudi/zajednica (Grbić 1994:119).

Smatra se da pridavanjem ljudskog imena skrbnik svoju kućnu životinju nastoji poistovjetiti s ljudskom osobom (ibid.). O toj tematici mnogo saznajemo zahvaljujući Brandsenu koji je proučavajući imena na nadgrobnim spomenicima na groblju kućnih životinja *Hartsdale Pet Cemetery* u New Yorku, zamijetio promjenu u učestalosti pridavanja ljudskih imena životinjama u razdoblju od 1896. do 2000. godine (usp. Brandes 2009: 99). Brandsenovo istraživanje pokazalo je da su krajem 19. i početkom 20. stoljeća ljudska imena bila tek iznimka, a češće se javljaju od 50-ih godina 20. stoljeća. Kontinuirani porast zabilježen je od 1960-ih nadalje, dok ih je najviše u posljednjem desetljeću 20. stoljeća. U skladu s time, primijetio je da od 1980-ih uz ime životinja sve češće stoji obiteljsko prezime. Možemo reći da tim činom čovjek svoju kućnu životinju familijarizira, odnosno, prihvaća je kao člana svoje obitelji. U ovom kontekstu valja spomenuti tzv. *plavu knjižicu* odnosno putovnicu za kuće životinje koja ujedno služi i kao zdravstvena iskaznica. Naime, na prvoj stranici, uz sliku, opis i osobno ime životinje stoji i prezime obitelji kojoj životinja pripada. Također, nakon Drugog svjetskog rata dolazi do pojave religijskih simbola na nadgrobnim spomenicima kućnih životinja čime im vlasnici pridaju i religijski i duhovni identitet. Naime, to upućuje na vjerovanje čovjeka da njegova kućna životinja ima dušu koja će nastaviti živjeti i nakon smrti (ibid. 2009: 99-108).

O svom poimanju Kinga baka Rezika govori sljedeće:

Ja u njemu vidim nekakvu, ne znam, bojim se reć' reinkarnaciju, al' on je meni više od toga. Žalosno je reć' više od čovjeka, a od životinje pogotovo. Ne znam. Rekla sam sto put' da su ljudi k'o živine, trebali bi se ugledat' u to i po ljubavi i po dobroti i po... ma baš po svemu. Mislím da ne grešim jer ovo je očiti primjer. Ne zato kaj je moje, nego očiti primjer svega najboljeg na svetu.

U navedenom kazivanju Kinga se idealizira te ga se uzdiže kako iznad životinje, tako i iznad čovjeka. On je za baku primjer svega najboljeg na svijetu pa kaže: „(...) to je božansko stvorenje koje ti daje... Daje ti snagu, daje ti život. Produžuje ti život. Barem meni.“

Nadalje, riječima „(...) on je biće koje nema četiri noge, koje ima... ja ga smatram na dvije noge, dvije rukice ima“, ona njega narativno antropomorfizira. Vjeruje u njegovu duhovnost, odnosno, u postojanje njegove duše te ne može zamisliti kako bi joj izgledao život bez njega:

Pa bilo bi vjerojatno dosadno, pusto, tmurno. Teško je reć jer se ne bi naučila na to, na to njegovo prisustvo i tu njegovu dušu, to njegovo srce. Srce ima veliko k'o svijet.

Ranije je spomenuto da je uz imenovanje najčešća strategija konstrukcije identiteta kućnih životinja pridavanje karakternih osobina svojstvenih ljudima od strane skrbnika. Svaku vrstu ili pasminu odlikuju određene karakteristike, no skrbnici svojim kućnim životinjama često pridaju ljudske osobine kojima ih identificiraju kao individue. Primjerice, kada baka za Kinga kaže da je briljantan, pametan, dobar, brižan, zlatan, ali i svojevoljan, stječemo dojam da govori o određenoj ljudskoj osobi. Naime, ona mu pridaje one karakterne osobine za koje smatra da ga najbolje opisuju, koje su svojstvene njemu kao pojedincu i koje ga čine takvim kakav jest. Pojedine osobine očituju se u točno određenim situacijama pa tako baka govori o Kingovoj reakciji kada ga ne želi podići na svoj krevet:

Onda se okrene, otiđe na svoj krevetić, okrene se jer on ima jastuk i isto spava k'o čovek na jastuku. Onda se sedne na taj jastuk, okrene mi leđa i duri se. Ignorira! Zovem ga, ignorira me totalno. K'o da gleda televizor jer nasuprot je televizija.

Najprije ga uspoređuje s čovjekom, a potom njegovo ponašanje tumači kao ponašanje malog djeteta – nije dobio što želi pa ju ignorira. Baka smatra da King svjesno reagira na taj način potaknut nezadovoljstvom u određenom trenutku.

Valja naglasiti da je čovjek (skrbnik) taj koji karakterizira svoju kućnu životinju te osobine koje joj pridaje ovise o njegovom doživljaju i tumačenju svijeta te ponašanja životinje. Iz tog razloga možemo reći da kućna životinja dijeli identitet svog skrbnika. To je najbolje vidljivo u situacijama kada skrbnik progovara u ime svoje životinje. To sam primijetila i kod bake, posebno prilikom odlaska veterinaru, kada na pitanje o razlogu dolaska, baka odgovara u Kingovo ime: "Bubani smo." Pritom koristi treće lice množine umjesto trećeg lica jednine, govoreći i u svoje i u Kingovo ime. Isto tako za vrijeme intervjua umjesto osobne zamjenice „ja“ koristi riječ baka, kao da King osobno odgovara na moja pitanja. Primjerice: „E onda bakica sedene na stolac i onda bakica iz ruke hrani.“ Dakle, skrbnik govori za svoju životinju. Naime, čitava komunikacija između skrbnika i kućne životinje sastoji se od govora skrbnika upućenog životinji te traganja skrbnika za odgovorom u životinjinu pogledu ili ponašanju: „Prosi me na krevet. I onda on drapa meni i onda gleda i točno mi veli očicama da oće k meni.“

Isto tako, na temelju Kingova ponašanja baka govori o njegovim reakcijama u odnosu prema ljudima i životinjama:

Ne trpi, ignorira i ode. Neće se družiti'. On se neće družiti' z nikim osim s ljudima. Ljudi su mu prvo. Da, ljudi su mu prvo. I može ih bit sto, svi oko njega, al' ne daj Bog da

neko ode. Onda odmah počne ona dernjava. On se dere, ono čudno, baš ono kao: “Kud ideš? Zašto sad ideš?”

Iz posljednje je rečenice vidljivo da ona Kingovo ponašanje u toj situaciji doživljava kao njegovo nezadovoljstvo odlaskom ljudi te njegovu dernjavu pretače u sebi razumljiv govor, jezik, odnosno pitanja: “Kud' ideš? Zašto sad ideš?”.

Što se familijarizacije kućnih životinja tiče, kao prvu strategiju ističem njihovo držanje u kući te pristup svim prostorijama unutar kuće. Kingu je dozvoljen pristup svugdje međutim, zbog tjelesne građe nije u mogućnosti koristiti stepenice stoga pojedinim prostorijama ne može pristupiti samostalno. Po pitanju Kingova boravka u kući baka kaže sljedeće:

Pa mi imamo trosobni stan unutar kuće i nema mjesta gdje njemu nije dozvoljeno makar on zna di može di nemre, ali on smije svugdje.

Puštanjem kućne životinje u kuću čovjek izjednačava životinju i čovjeka. Naime, od davnina su kuće ljudima služile upravo za zaštitu od životinja, a danas dijele životni prostor. Osim što im je dozvoljen boravak unutar kuće, mnogi im ljudi dozvoljavaju pristup privatnim mjestima, primjerice, svom krevetu ili pak pristup kuhinjskom stolom (Hirschman 1994:622) To ukazuje na blizak odnos skrbnika i kućne životinje. O Kingovom boravku za stolom svjedoči fotografija (Slika 16) na kojoj se nalaze baka koja sjedi za stolom te King koji sjedi na stolcu pored nje te je pogledom pokušava nešto „užicati“.

Slika 16. Baka i King za kuhinjskim stolom. Snimila Nikolina Vuković 13. 12. 2018.

Budući da King zbog tjelesne građe ne može samostalno pristupiti bakinom krevetu, ona odlučuje hoće li ga prihvatiti u krevet ili ne:

Prosi me na krevet. I onda on drapa meni i gleda i točno mi veli očicama da oće k meni. I onda ga ja uzmem. Onda se stisne, zgura se. On mora sebi mesto napraviti, zgura me tak da mene kosti bole, a njemu je udobno. I to tak može bit.

Iz kazivanja je jasno da King uživa posebne privilegije te da mu baka pridaje mnogo pažnje. Naime, radije će ona trpjeti bol kako bi Kingu bilo udobno. Takvo ponašanje možemo protumačiti kao požrtvovnost uobičajenu u odnosu roditelja i djeteta.

Ranije je u tekstu spomenuto da skrbnik u kući stvara prostor namijenjen kućnoj životinji – mjesto gdje ona spava, jede i igra se. Tako baka za svoju sobu kaže da je i Kingova, budući da se u njoj nalazi njegov krevetić, posudice za hranu i vodu te ladica prepuna igračaka. Ovdje valja napomenuti da se ne radi o tipičnom psećem krevetiću, najčešće sastavljenom od košare i madraca, već o umanjenoj verziji kreveta za ljude. Krevet se sastoji od metalnog okvira s podnicama na kojima leži madrac, a na njemu se nalazi jastuk i dekica. Naravno, baka se pobrinula da Kingu uvijek bude toplo i ugodno: „Ja njemu šivam posteljine. Ima posteljina više neg' ja u ormaru.“ (Slika 17 i 18).

Nadalje, o bakinom i Kingovom odnosu mnogo govori zajednička rutina odlaska na spavanje:

A prije spavanja ga ušuškam. Ima svoje dekice. Ušuškam ga da mu se vidi samo ono malo lijepo lice. I onda mu velim srce moje, laku noć, lijepo spavaj, slatko sanjaj. Potapšam ga ovak skroz po njemu, dobi pusu i ide spat.

Baka se prema Kingu odnosi kao majka prema djetetu koja prije spavanja svoju bebú „ušuška“, poželi joj laku noć te je poljubi.

Slika 17. Kingov odlazak na spavanje. Snimila Nikolina Vuković 05. 06. 2018. i slika 18.

King „ušuškan“ u dekiću. Snimila Nikolina Vuković 25. 09. 2018.

U ovom kontekstu valja istaknuti pojam *neotanija* koji se često veže uz kućne životinje. Riječ je o tendenciji određenih životinjskih vrsta da u odrasloj dobi zbog fizičkog izgleda zadrže osobine djeteta (Hirschman 1994: 617). Iz tog razloga ljudi osjećaju potrebu za brigom o kućnim životinjama. Naime, za skrbnike su oni djeca koja nikada ne odrastu (Visković 1996: 383). Spoznaju da su ljudi privučeni svemu što izgleda kao ljudsko novorođenče, s karakteristikama poput visokog čela, velikih očiju i ispupčenih obraza, prvi je iznio austrijski zoolog Konrad Lorenz (Viljetić 2018: 99). Tako baka Kinga i dalje doživljava kao bebu, iako je njemu već deset godina. U slučaju bake i Kinga takvo je ponašanje najizraženije prije odlaska na spavanje. Osim toga, često mu tepa te govori povišenim tonom kao što odrasli čine u komunikaciji s djecom. Nadalje, kroz smijeh navodi nadimke koje mu pridaje:

Sve je on moje. Biser mali, Anđel mali, Anđel koji nema krila, ali ima dlaku. Šećerek moj, Bombonček, Ljube, Sunček, Okeco bakino, Okeco slatko bakino i tak pomalo kaj mi dojde na pamet.

O položaju kućnih životinja unutar obitelji u suvremenom društvu mnogo govori činjenica da su sve češće uključeni u obiteljske običaje. Tako mnogi skrbnici slave njihove rođendane pa se javila potreba za ranije spomenutim slastičarnama i pekarama za kućne životinje. U našoj obitelji također postoji običaj proslave Kingovog rođendana, 28. travnja svake godine. Tortu ne kupujemo, već ju baka sama pravi:

Dobi on svoju torticu. Od riže recimo, od tjestenine, mrkve. Onak baš lijepu torticu složim na tanjur i onda ukrasim s njegovom ovom [suhom] hranom. Svjećicu dobi koliko ima godina i tak. (Slika 19)

Slika 19. King kao slavljenik. Snimila Nikolina Vuković 28. 04. 2018.

Na pitanje zašto to čini dobivam sljedeći odgovor: „Pa zato jer radim svakom članu obitelji, a on je isto član. On je moj mali dečec.“ Iz kazivanja je jasno da je za baku King ravnopravan član obitelji koji zaslužuje isti tretman kao i svi ostali.

Isto tako, kućne životinje sve češće sudjeluju u božićnim običajima pa ih skrbnici daruju slatkijima i igračkama kao što roditelji daruju djecu. O tome svjedoči ranije spomenuta posebna adventska ponuda u pekarama i slastičarnama za kućne životinje. Kao božićni poklon King obično dobiva pseći kolačić omotan u papir i ukrašen mašnom. U trenutku kada shvati da se radi o njegovom poklonu cijela obitelj se okupi i uživa u njegovoj radoznalosti i pokušajima odmatanja. Sve je popraćeno fotografiranjem stoga obiteljski albumi obiluju Kingovim fotografijama (Slike 20 i 21). Svoje viđenje tog trenutka baka opisuje sljedećim riječima:

On točno zna da pod borom ima svoj poklon i onda on lepo ide i traži, mota se, gleda. Njega to sve zanima. Vrzma se tam, a onda ga slikamo pa onda se on postavi i pozira. Točno zna da ga se slika. Pravi se važan i ima on svoje poze. Stane onak ponosno, digne glavicu, gleda te točno u oči. Baš je mali maneken.

Slika 20. i 21. King kao sudionik u božićnim običajima. Snimila Nikolina Vuković

24. 12. 2018.

O tome da je King uvijek prisutan u obiteljskom okruženju neovisno o blagdanima svjedoči Slika 22 na kojoj je prikazan kako „sudjeluje“ u društvenim igrama.

Slika 22. King prisutan u obiteljskom okruženju. Snimila Nikolina Vuković 25. 12. 2018.

Briga o kućnoj životinji zahtjeva mnogo vremena te je potrebno da skrbnik životinju uključi u svoju dnevnu rutinu. Budući da je baka u mirovini i većinu vremena provodi kod kuće, King najviše vremena provodi upravo s njom:

Njemu posvećujem 90% vremena. U prolazu ga moram pomaziti, moram ga pogledati jer inače to nije dobro. Onda se osjeća zapostavljen, onda grebe po vratima, onda mislim da mora van. Onda ga odnesem pa skužim da laže. Lažljivac. Jer ak' je 10 minuta prije bil' vani, onda nemreš ti meni za 10 minuta opet van. Na taj način traži pažnju.

Ovo kazivanje je zanimljivo jer baka Kinga naziva lažljivcem. Naime, skrbnik i kućna životinja s vremenom razvijaju čvrstu vezu uvjetovanu zajedničkim životom i rutinom pa se kao rezultat razvija neverbalna komunikacija i međusobno razumijevanje temeljeno na iskustvu (Hirschman 1994: 620). Tako baka Kingovo ponašanje odnosno grebanje po vratima u određenim situacijama interpretira kao laž, budući da u uobičajenim uvjetima King na taj način signalizira potrebu izlaska van i obavljanja nužde. Smatra da drapanjem traži pažnju u situacijama kada se osjeća zapostavljeno. Iz kazivanja je jasno da baka Kinga poima kao osobu budući da joj pridaje osjećaje, osobine i ponašanja svojstvene ljudima poput osjećaja zapostavljenosti, laganja i traženja pažnje.

U narednom kazivanju baka Kingu pridaje još jednu osobinu, osobinu razmaženosti:

I onda dobi papicu. E onda je problem. Malo smo se razmazili i onda neće jest iz svoje posudice. E onda bakica sedene na stolac i onda bakica iz ruke hrani. I onda papa malo iz ruke pa ipak prihvati posudicu.

Naime, samim time što ga pristaje hraniti iz ruke ona opravdava Kingovo ponašanje. Iz istog primjera možemo vidjeti da u komunikaciji s Kingom baka koristi umanjene poput „bakica“ ili riječi prilagođene djeci poput „papica“ umjesto hrana ili „papati“ umjesto jesti. Na isti način roditelji komuniciraju s malom djecom.

Kingova prisutnost kao i njegove potrebe uključene su u bakinu dnevnu rutinu. Zajedno se bude, provode dnevne aktivnosti (kuhanje, kućanski poslovi, radovi u vrtu) te zajedno odlaze na spavanje. I tako već deset godina. O tome koliko dugogodišnje zajedničko druženje utječe na njihovu povezanost svjedoči sljedeće kazivanje:

On spava sa mnom, ima svoj krevetić. Kad' ja kuham, ak' slučajno spava i probudi se onda je to kontrola, obavezno meni u kuhinju. I onda mu velim: „Sve je dobro, sve je u redu, možeš natrag.“ Ne zna on za krevet, on zna za svoju dekiću jer tak je naučen od maloga. I onda se povuče. Onda zna da je baka u redu.

Iz narednog kazivanja saznajemo kako izgleda njihov zajednički početak dana:

O, ak' ja, recimo, zaspim, desi se da po noći ne spavam, e onda ak' ujuro zaspim onda on ak' treba van lepo dojde do mog kreveta i drapa. Onda on mene zbudi i onda ide na vrata, pokaže mi da treba van, a ja reko: "Čekaj sad, baka se prvo mora obući!" E onda on mene čeka. I nestrpljivo čeka dok se ja oblačim i onda idemo van.

Baka je svjesna da King ovisi o njoj stoga mora ustati kada on iskaže potrebu, neovisno o tome koliko je sati. Na taj način King ju potiče na svakodnevnu aktivnost i prema njenim riječima to joj uopće ne pada teško. Upravo suprotno, smatra kako svakodnevno kretanje pozitivno utječe na njeno fizičko zdravlje.

Potom opisuje običaj *zajedničkog* kuhanja ručka, govoreći pritom u trećem licu. Kaže da je King u to vrijeme svakodnevno prisutan u kuhinji te gleda sve što ona radi (Slika 23). Njegovo ponašanje tumači kao radoznalost pa mu pokazuje i objašnjava postupke *zajedničke* pripreme hrane:

Kuhamo ručak. On je s menom i on mora videt kaj baka dela. Baka guli krumpire, on polak sedi pri nogi i onda drapa jer oće videt. Onda ja njemu dam onu koru oguljenu i on to ponjuši, pogleda. Reko: „Vidiš nije za tebe, baka kuha papicu.“ I gotovo. I onda mu to često puta nije dosta i onda još malo i još malo i onda kad skuži da to ipak ni to kaj on misli da je, onda ode dalje.

Slika 23. *Zajedničko* kuhanje. Snimila Nikolina Vuković 30. 03. 2018.

King je u kuhinji prisutan i za vrijeme jela:

Kad je ručak, čim se spomene u kuhinji ručak, on dolazi po mene u sobu. Trči. Onda ga ja zezam pa par puta on ode u kuhinju pa vidi da baka ne ide iz sobe pa dojde po

mene i tak. Onda kad dojdem u kuhinju zna on di je njegovo mjesto i sedne se uz mene. I onda si ja metnem na tanjurić njegovo i onda on dobi i tako sve popapa.

Nakon zajedničkog ručka slijedi zajednički odmor: „(...) Baka na svoj kauč, a on na svoj krevet. Tak se odmaramo po dva sata lepo.“

U proljeće, nakon ručka obavljaju se radovi van kuće, u vrtu. I u tim su trenucima baka i King nerazdvojni što ponekad predstavlja problem odnosno baku ograničava u pojedinim poslovima:

Ak' idem na vrt onda su problemi. Onda on mora bit uz nogu. I ak' štiham, on na štihachi. Sedne se i onda mu ja govorim da sad moram štihat, a on mene gleda i ni' mu jasno zakaj se on mora maknut. I onda se sedne malo dalje na travicu i onda onak malo skviči, dere se, traži pažnju. (Slika 24)

Slika 24. King za vrijeme radova u vrtu. Snimila Nikolina Vuković 18. 06. 2018.

Na isti način King reagira kada dođu gosti. Baka kaže da uvijek treba biti prisutan i u svemu sudjelovati što ponekad nije ugodno jer ne zna kako će gosti reagirati. Takvo ponašanje baka tumači kao Kingovu ljubav prema ljudima:

Joj da, i nisu svi za to. To je tak neugodno. Pa da. Sve prima tak, to je jače od njega, ne možeš ga tu zaustavit. Ne možeš ga odgojit na taj način da je miran i da mirno, ovaj, prihvati to. Ali onda se za neko vrijeme smiri, on to sve pregleda, on to sve prihvati, al onda ne daj Bože da neko odlazi. Onda je to urnebes. Onda se dere,

naprosto se dere. Ne da laje nek se dere, dere i i dere. I nema. Stane im na noge, stane ispred njih i ne da da odu. Ljude obožava.

„Ja sam posle za koru kruha, a on je prvi za kolač“

Ranije je navedeno da dijadnu vezu možemo nazvati vezom privrženosti ako su zadovoljena četiri kriterija: fizički kontakt, selektivnost i socijalna podrška, pozitivan utjecaj na mentalno i fizičko zdravlje te snažna reakcija na razdvajanje i gubitak (Hazan i Zeifman 1999: 336-354).

Što se fizičkog kontakta tiče, on je gotovo uvijek prisutan u odnosu skrbnika i kućne životinje te uglavnom podrazumijeva dodirivanje i maženje. Baka i King svakodnevno ostvaruju fizički kontakt što je jasno iz bakinih kazivanja – pomazi ga u prolazu, potapša prije spavanja te drži u naručju kada traži pažnju. Fizički kontakt s kućnom životinjom u skrbniku izaziva pozitivne emocije – ugodu, toplinu, radost, ispunjenost itd. Ovdje valja napomenuti da se ne radi o jednosmjernom procesu. Naime, za fizički su kontakt potrebni i čovjek i životinja pa ga oboje doživljavaju na određeni način. Uzmimo kao primjer Kingov odlazak veterinaru:

Nije to lijepo jer ga moraš prepustiti u ruke veterinaru, a on onda točno zna. Stisne se k meni, ja ga moram primit i gleda me u oči i pita: „Bakica zašto?“ Ne, ono. Onda mu ja objašnjavam. Reko čuva baka tebe, ne da te, malo se strpi, sve bu dobro. E sad koliko on to razumije... Uglavnom zna da ima moje ruke i ima sigurnost nekakvu. Barem ja tak osjećam da on osjeća.

Baka emotivno proživljava Kingov odlazak veterinaru, prepoznaje njegov strah, smiruje ga i suosjeća s njime. Također, osjeća da mu je u takvoj situaciji potreban dodir, stoga mu pruža ruke kako bi osjetio sigurnost. Dakle, fizički je kontakt u određenim situacijama potreban i životinji i čovjeku.

Glede kriterija selektivnosti, smatra se da će pojedinac, među bliskim figurama, prednost dati onoj koja je najreponzivnija na njegove potrebe te onoj koja je uspješna u otklanjanju stresa. Tako, govoreći o svojim kućnim životinjama, od ljudi često možemo čuti: „Osjećam da mi je on (kućna životinja) bliži od ostalih prijatelja“, „Zbog njega (kućne životinje) nisam usamljena“ ili pak „Volim ga (kućnu životinju) jer me prihvaća onakvog kakav jesam bez obzira na sve.“ Tim riječima ljudi ukazuju na bliskost, vjernost i bezuvjetnu ljubav koju im njihove životinje pružaju, a koju ne nalaze kod svojih ljudskih prijatelja ili ljudskih članova

obitelji (Hirschman 1994: 620). Iz tog su razloga kućne životinje svojim skrbnicima često *na prvom mjestu* o čemu svjedoči bakino kazivanje:

Isto tak ono kad se sa susedama razgovaram, recimo, ovak na dvorištu. Isto se počne derat, al baš derat, i tak dugo dok ga ne primim u naručje. I onda kad ga primim onda se stisne i opet ja njemu velim:“Sad budi miran, mi razgovaramo.“ I dobar je. Onda je tiho i onda je mir. Ja mogu razgovarat jednu vuru ako treba, ali ga ja trebam držat tak na rukama. To je nevjerovatno. Uvijek on mora bit prvi, a onda sve ostalo.

Baka nakratko prekida razgovor sa susjedama kako bi svoju pažnju usmjerila na Kinga. Tim ga postupkom stavlja *na prvo mjesto*. Osim toga, ovo kazivanje upućuje na važnost fizičkog kontakta u njihovom odnosu. Naime, King se smiri i prestane s „dernjavom“ čim ga baka primi u naručje. U prethodnom poglavlju, govoreći o troškovima Kingove hrane i posjeta veterinaru baka kaže:

On nema cijene. Ni za doktora, ni za hranu, ni za niš. Nema. To se ne pita. Skupe su njegove injekcije, al ak njemu pomogne, a pomogne mu, onda nema tu skupo. Onda se to njemu da. Nema. Ja sam posle za koru kruha, a on je prvi za kolač.

Dakle, za baku troškovi Kingove hrane i veterinarske skrbi ne predstavljaju nikakav problem jer on zaslužuje *najbolje*. To upućuje i na kompleksno klasno pitanje odnosa čovjek-životinja.

Osim što ga vodi veterinaru, i sama mu posvećuje mnogo pažnje po pitanju bolesti:

Perem ga. Ima posebni šampon za to. Svaki dan ga brišem jer kad je zima onda ga se nemre kupat da se ne prehladi. Hrana se posebna bira. Jede lososa, jede zeca i to su hiperalergenici, skupa hrana, ali on to zaslužuje.

Posljednja rečenica upućuje i na još jedno kompleksno pitanje: na diskriminaciju među životinjama različitih vrsta. Naime, baka psa postavlja na višu razinu u odnosu na druge životinje, u ovom slučaju ribe i zečeve koji psu služe kao hrana.

Što se otklanjanja stresa tiče, brojna su istraživanja pokazala da kućne životinje smanjuju stres i usamljenost te pozitivno utječu na kvalitetu života (Sanders 2003: 416), povećavaju osjećaj sreće, sigurnosti i samozadovoljstva. Iz tog se razloga sve češće koriste u terapiji i liječenju djece, pihičkih bolesnika te starijih osoba koje žive same ili u staračkim domovima (Sable 1995: 335). Baka kaže da King na njeno mentalno zdravlje utječe „super pozitivno“ te joj pomaže u stresnim trenucima:

Ima stresa u životu, ima. I onda se rasplačem, al' onda te tak gleda da jednostavno ne smiješ pokazat suzu i ne smiješ popustit, pokazat da si žalostan jer meni se čini da onda, da to ide i na njega. Onda mi je teže neg' njemu. Kad vidim da mi se čini da on to prima k sebi onda mi je grozno.

Smatra da King razumije njene osjećaje, da suosjeća s njome te da dijeli njezino raspoloženje. Upravo je to potiče da ružne osjećaje prevlada jer ne želi Kinga vidjeti tužnog. Nadalje, kaže da joj u takvim trenucima teško pada to što joj podršku ne može iskazati riječima, međutim primjećuje da on to čini svojim ponašanjem. Prisjeća se kako je čitavo vrijeme bio uz nju dok je bolesna ležala u krevetu:

Skroz je uz mene i baš ko da dijeli tu bolest s menom. Baš da. Evo u gripi kad sam ono ležala tjedan dana, on je tjedan dana bio u sobi i na svom krevetu uz mene. To je nevjerovatno. Kak' proživljava to.

Ranije je spomenuto da skrbnik i kućna životinja s vremenom razviju neverbalnu komunikaciju. Skrbnik smatra da ga životinja razumije pa mu govori riječima, a zatim odgovor traži u njegovom pogledu ili ponašanju:

Sednemo se i on mene gleda ko da me razme. Ko da me razme. I sad je on uz mene isto. Isto baku gleda. Kad ja njemu govorim on ko da razumije. Nadam se da razumije.

Kao treću odrednicu veze privrženosti Hazan i Zeifman navode pozitivan učinak na članove dijade veze u smislu pozitivnih psiholoških i fizioloških zdravstvenih ishoda. Uistinu, brojna istraživanja potvrđuju pozitivan efekt kućnih životinja na zdravlje njihovih skrbnika (Ombala 2012: 72). Prepoznata je njihova terapijska uloga, ponajprije psihološke potpore koju pojedinci mogu dobiti u druženju s voljenom životinjom čija je ljubav stalna i bezuvjetna (Viljetić 2018: 109). Visković piše kako su životinje lijek za samoću, radost protiv melankonije, zaborav protiv boli, poticaj depresivnima i autistima, prilika za doticaje s drugim osobama, razlog za rekreaciju u šetnji i prirodi itd. (Visković 1996:382). Osim prethodno navedenog kazivanja, o tome koliko King baki pomaže u teškim životnim situacijama svjedoče i njezine riječi:

On je moj mali doktor, moj mali apaurinček. Doslovce apaurin, ili to nešto za smirenje jer te niš nemre smirit neg ona dva okeca.

Velik broj novijih psiholoških studija o vezama čovjek - životinja potvrđuje niz pozitivnih učinaka kućnih životinja i na fizičko zdravlje čovjeka - od utjecaja na snižavanje krvnog tlaka

do pospješivanja poslijeoperativnog oporavka. Osim toga, samo posjedovanje kućne životinje, poput psa, odnosno, adekvatna briga za životinju, posljedično zahtjeva više kretanja, a često i šetnju više puta dnevno, što samo po sebi poboljšava opće zdravstveno stanje vlasnika te smanjuje rizik od različitih bolesti, prije svega srca i krvnih žila (Viljetić 2018: 109).

Nadalje, ideja o uporabi životinja u terapijske svrhe nije nova, posebno kad je u pitanju pas. Tzv. *kinoterapija*³⁰ poznata je od rimskog doba s lječilištima posvećenim grčko-rimskom bogu liječništva Eskulapu, koja su uključivala pse za liječenje pacijenata lizanjem rana (Thurston 1996: 56). Slično tome, baka drži kako joj King pomaže u bolesti proširenih vena, smatrajući njegovu slinu ljekovitom:

On točno osjeti kad mene bole noge, kad me bole žile. Kad me žile peku, on se samo sedne tu pod mojim nogama dole, on točno ide po žili, on to meni liže, on to meni liječi. Točno mi ide po onim kvržicama po nogama. I sad, to nije briljantno? Pa on je sve, on je sve.

Posljednja odrednica veze privrženosti je strah od separacije, bilo da se radi o privremenom razdvajanju ili potpunom gubitku (Ombla 2012: 72). Odvajanje kućne životinje i skrbnika često je bolno i ispunjeno emocijama bilo da je planirano ili neočekivano, kratkotrajno ili dugotrajno (Hirschman 1994: 623). Baka opisuje kako je kratkotrajno razdvajanje nje i Kinga izgledalo nekad, a kako izgleda danas:

Uuuu, on to zna od malog jer sam ja prije hodala u nabavu i tak, dok ste vi bile u školi i mama na poslu. Onda je on to nekak prihvatio. Ide baka u dućan, ti si dobar, ti čuvaš kuću, ti si jak. To sam mu govorila skroz dok me je gledao, dok me je vidio. Reko: „Čekaj baku, baka brzo dođe.“ I on je to prihvatio i to je funkcioniralo. To je bilo dobro. (...) Sad manje. Sad se zna derat. (...) Rajše ne bi išla nikam.

Razdvajanje negativno utječe na obje strane, i na skrbnika i na životinju. U početku kada je odlazak u dućan bila bakina dnevna rutina, kratkotrajno razdvajanje nije predstavljalo toliki problem. Sada, kada baka rijetko napušta kuću situacija se promijenila pa kratkotrajno razdvajanje teško pada Kingu koji svoje nezadovoljstvo izražava „dernjavom“, ali i baki koja radi toga „rajše ne bi išla nikam.“

³⁰ Kinoterapija – liječenje rana psećom slinom u hramovima grčko-rimskog boga Asklepija (Thurston 1996: 55).

Jednako emotivno oboje doživljavaju bakin povratak kući i ponovni susret: „Onda je veselja, onda su puse. Onda moram metnut glavu na štengę da izljubi prvo“. Dakle, King željno išćekuje bakin povratak, a kada je ugleda veseli se i iziskuje fizićki kontakt – „poljupce“.

„Zauvijek u našim srcima“ – groblja za kućne životinje

Istraživanja su pokazala da smrt kućne životinje kod ćovjeka izaziva ne samo žaljenje i tugovanje već anksioznost, depresiju i ljutnju. (Sable 1995: 335). Naime, radi se o istim emocijama i stanjima koje izaziva smrt bliskog ćlana obitelji. Iz tog razloga veterinarska struka predlaže grupe za psihološku pomoć vlasnicima nakon gubitka kućne životinje (Sable 1995: 339). Groblja za kućne životinje te kremacijski centri koji su u današnje doba sve ćešći, upućuju na postojanje bliske neraskidive veze između ćovjeka i životinje. Ljudi žele saćuvati uspomenu na svoje životinje odnosno žele ih se sjećati. To je razlog zbog kojeg ih odlućuju kremirati te njihov pepeo držati kod kuće ili ih pak položiti u grob nad kojim će podići nadgrobni spomenik. Takvo ljudsko djelovanje otvora brojna religijska pitanja. Budući da je Hrvatska većinski kršćanska zemlja, zanima nas stajalište katolićke crkve o ukopima i kremaciji kućnih životinja. U biblijskom diskursu spominje se preko stotinu dvadeset životinjskih vrsta, klasificiranih u ćetiri kategorije, s obzirom na naćin kretanja: neke hodaju, druge lete, mnoge plivaju, a poneke gmizuju (Post 1:20-25) (Brnćić 2007: 54-55). Kućni ljubimci kao takvi, u Bibliji se ne spominju. Psi se, uglavnom, spominju kao strvinari, rjeđe ćuvvari, dok se maćke, budući da su se štovale kao božanstvo u Egiptu, uopće ne spominju (ibid. 55). Odnos ćovjeka i životinje prikazuje se ili kao nadmoć ćovjeka nad životinjama u smislu da ćovjek „bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima što puze po zemlji!“ (Post 1,26-30) ili kao odnos uzajamnog straha: „neka vas se boje i od vas strahuju sve životinje na zemlji, sve ptice u zraku, sve što se po zemlji kreće i sve ribe u moru: u vaše su ruke predane.“ (Post 9,3) (Berković 2014:69). Imati vlast nad nekim u biblijskoj duhovnosti ima pozitivan smisao odnosno ne znaći iskorištavati nekoga, već ga smatrati bliskim, poznavati ga i biti odgovoran za njega (Brnćić 2007: 56). Životinje prema svetom pismu jesu božja stvorenja te iako je ćovjek postavljen hijerarhijski više od njih, nema ih pravo negativno tretirati i izrabljivati. Stari zavjet prepun je propisa i naputaka o poštivanju životinja: magarac i vol ne smiju orati zajedno kako slabija životinja ne bi patila zbog jaće (Pnz 22:10), volu se ne smiju vezati usta dok vrši (Pnz 25:4), nego mora biti slobodan da može jesti dok radi, kao što je dopušćeno i ćovjeku (Pnz 23:25-26), zabranjeno je uzimati mlade od njihove majke (Pnz 22:6) itd. (Brnćić 2007: 57). Ono što

razlikuje životinju od čovjeka je to da životinja nije stvorena s razumom i duhovnim potrebama (2. Petrova 2:12; Juda 19), dok je čovjek stvoren „na sliku Božju“ stoga je uzvišenije biće. (1. Mojsijeva 1:27; Psalam 83:18). Generalni stav Katoličke crkve i njenih teologa je da životinje imaju dušu, koja je esencija svakog živog bića još i po predkršćanskim antičkim filozofima, no ona, za razliku od ljudske duše, nije besmrtna. Životinje nemaju svijest o dobru i zlu pa time ni o Bogu te ih iz tog razloga ne smijemo antropomorfizirati.³¹ Izuzetak predstavlja sv. Franjo Asiški (1181.-1226.), osivač franjevačkog reda, poznat kao ljubitelj životinja i primjer osobe koja u svima bez razlike, u neživima i živim stvorenjima jednako kao i u Bogu, poštuje i voli život. Propovijedao je ne samo ljudima nego i pticama, zečevima i ribama te se s njima ophodio kao s osobama, odnosom dijaloga i poštovanja (Brnčić 2007: 71-72). Nazivao ih je braćom i sestrama (ibid.).

Što se ukopa životinja tiče, don Mladen Parlov smatra, da se s tijelom životinje treba postupati dostojanstveno odnosno odobrava ukop životinje. Međutim, obilježavanje životinjskih grobnih humaka religijskim simbolima ne podržava.³² Svojim stavom o tom pitanju, 2014. godine, javnost je šokirao papa Franjo koji je, tješeći dječaka kojem je uginuo pas, izjavio: “Jednog dana, ponovo ćemo sresti svoje životinje u vječnosti Krista. Raj je otvoren za sva Božja stvorenja.”³³ Iako se radi o lijepoj gesti utjehe dječaka, s aspekta katoličke teologije, navedena izjava je kontroverzna te otvara pitanje treba li se crkva kao institucija, kao i njezin nauk, mijenjati i prilagođavati duhu vremena?

Prema antropološkoj literaturi prva groblja za kućne životinje javljaju se krajem 19. stoljeća na rubnim dijelovima velikih gradova (Sable 1995: 339). To su *Hyde Park Cemetery* u Londonu u funkciji od 1880. do 1920. godine s oko tristotinjak grobova, *Westchester County* u New Yorku od 1896. godine s oko osamdeset tisuća grobova te *Cimetiere des Chiens* u Parizu od 1899. godine (Kean 2013: 22-25).

Do nedavno se jedino takvo groblje u Hrvatskoj nalazilo u Rijeci. Danas ono predstavlja jedinstveni kulturni spomenik koji svjedoči o dugoj tradiciji ljubavi i brige prema

³¹ Članak u novinama *Dnevno.hr*. „Papa Franjo nastavlja šokirati javnost svojim stavom: Životinje idu u raj?“. 2014. *Dnevno.hr*, 13. prosinca. <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/papa-franjo-nastavlja-sokirati-javnost-svojim-stavom-zivotinje-idu-u-raj-140238/> (preuzeto: 10. 05. 2019.).

³² GOSPODNETIĆ, Lenka. 2018. „Uvođenje kućnih ljubimaca u crkvu je nedopustivo i blasfemično. Župnici nezadovoljni željama vjernika, kažu da psima nije mjesto u Božjem domu“. *Jutarnji.hr*, 19. ožujka. <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/uvodenje-kucnih-ljubimaca-u-crkvu-je-nedopustivo-i-blasfemicno-zupnici-nezadovoljni-zeljama-vernika-kazu-da-psima-nije-mjesto-u-bozjem-domu/7145349/> (preuzeto: 10. 05. 2019.).

³³ Članak u novinama *Dnevno.hr*. „Papa Franjo nastavlja šokirati javnost svojim stavom: Životinje idu u raj?“. 2014. *Dnevno.hr*, 13. prosinca. <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/papa-franjo-nastavlja-sokirati-javnost-svojim-stavom-zivotinje-idu-u-raj-140238/> (preuzeto: 10. 05. 2019.).

životinjama.³⁴ Ne spominje se u arhivskim spisima niti je upisano u katastar stoga ne postoji točan podatak o njegovom osnivanju. Prvi pisani tragovi o ukopima životinja na tom mjestu potječu iz dvadesetih i tridesetih godina 20. st., a da je groblje već tada postojalo svjedoči nekoliko nadgrobni spomenika iz toga vremena. Natpisi na spomenicima ispisani su na hrvatskom i talijanskom jeziku. Smatra se da su groblje izgradili lovci za svoje lovačke pse. Kada se za groblje proćulo, svoje su kućne životinje tamo počeli sahranjivati ljudi iz cijele tadašnje države, ali i Italije i Njemačke gdje u to vrijeme nisu postojala takva groblja. Danas groblje broji šezdesetak grobnica u kojima je pokopano i po nekoliko životinja, a uglavnom se radi o psima, mačkama, zećevima i pticama. Od 2004. godine groblje ima samo funkciju spomenika te se ukopi više ne obavljaju zbog Zakona o veterinarstvu koji ne dopušta zakapanje životinja u zemlju zbog opasnosti da ih iskopaju druge životinje.³⁵ Unatoć tome, groblje nije zapušteno o ćemu svjedoće gorući lampioni i svježe cvijeće. Nadalje, veoma je posjećeno na dan Svih Svetih kada izgleda poput bilo kojeg drugog groblja. Godine 2003. pokrenuta je inicijativa da se groblje proglaši kulturnim dobrom budući da svjedoči o zanimljivom dijelu rijećke povijesti. Na spomenicima su ugravirane slike i poruke poput „Zauvijek ćemo te voljeti“ ili „Hvala ti na svemu“ koje svjedoće o ljubavi ćovjeka prema životinji.³⁶

Dana 18. lipnja 2019. godine, grad Zagreb dobio je groblje za kućne životinje naziva *Spomengaj*.³⁷ Groblje se nalazi se u naselju Dumovec, uz istoimeno sklonište za nezbrinute životinje. Prostire na oko 12 000 kvadrata te ima 10 000 mjesta za ukop urni i ostataka životinja što bi trebalo biti dovoljno za najmanje desetak godina. Projekt vrijedan 15 milijuna kuna, u početku je predvićao samo krematorijsko groblje, no usklaćivanjem zakonodavstva s direktivama Europske Unije, omogućen je ukop i tijela životinja (ibid.). Glavni razlozi otvaranja takvog groblja su mogućnost opraštaja ćovjeka od svoje kućne životinje, ali i sigurno zbrinjavanje lešina bez ugrožavanja ljudi i onećišćenja okoliša. Skrbnik odlučuje što će učiniti s tijelom svoje životinje pa ovisno o tome moguće je ostatke životinje položiti u zakupljeno pojedinaćno ili zajednićko grobno mjesto u urni ili lijesu, ili pak urnu ponijeti kući (ibid.). Cijena kremacije i ukopa varira ovisno o vrsti usluge i težini životinje, kao i o vrsti urne i lijesa. Proizvodnja opreme za pokapanje kućnih životinja dogovorena je s domaćim

³⁴ http://www.visitrijeka.hr/Sve_o_Rijeci/Rijećke_price/Groblje_kucnih_ljubimaca (preuzeto: 02. 03. 2019.).

³⁵ Ćlanak 33. stavka 2. Zakona o veterinarstvu, »Narodne novine«, br. 70/97 i 105/01.

³⁶ Ibid.

³⁷ BLOTNEJ, Bogdan. 2019. „Krzneni ljubimci napokon su dobili mjesto za svoj vjećni mir“. *24sata.hr*, 18. lipnja. <https://www.24sata.hr/fun/krzneni-ljubimci-napokon-su-dobili-mjesto-za-svoj-vjecni-mir-635106> (preuzeto: 19. 06. 2019.).

tvrtkama pa urne stižu iz Ivanca, a lijesovi iz okolice Jastrebarskog (ibid.). Nadalje, u sklopu *Spomengaja* nalazi se prostorija za opraštanje od životinja u kojoj skrbnici mogu pratiti videoprijenos kremacijskog postupka. Osim unutarnje prostorije, postoji i vanjski prostor za opraštanje od životinja odnosno pogreb. Ukoliko skrbnik ima neku posebnu želju, poput pjevanja na sprovodu ili ukrašavanja grobnog mjesta potrebno je samo obratiti se zaposlenicima (ibid.). Na službenoj internetskoj stranici *Spomengaja* postoji rubrika *Vaša priča*, gdje skrbnici šalju osobne priče i iskustva proživljena sa svojim uginulim životinjama.³⁸ Za sada su objavljene dirljive priče o četiri psa, jednom mačku i papagaju. Oni su za svoje skrbnike bili članovi obitelji ili najbolji prijatelji. Donosim priču naziva *Zauvijek u našim srcima – Bekim Baftiri*:

Oli je bio prekrasan shi-tzu crno bijele dlake koji je došao u naš život nakon uporne želje našeg sina da mu nabavimo psa. Mi dakako o odgoju pasa nismo imali pojma, bili smo potpuno nepripremljeni. Nakon početne neispavanosti, problema navikavanja na pelenu, nereda u stanu i sitnih šteta Oli je uhvatio ritam, a i mi s njime. Uistinu kada ljudi kažu da je to član obitelji, u potpunosti su u pravu. Malo-pomalo Oli je pratio sva zbivanja u obitelji, ništa mu nije moglo promaknuti. Kada bismo odlazili na put veselio se jednako s nama, a čim bi ugledao torbe i kofere ne bi se odvajao od nas. Mi smo to tumačili kao strah da ga ne ostavimo i da ne odemo bez njega. Ipak, na kraju je Oli ostavio nas.... U životu otkada je on otišao više ništa nije isto, sjećanja naviru iz svake situacije, teško je zamisliti godišnji odmor bez njega. Otada je sve nekako drugačije jer Oli je donosio ogromnu radost, užurbanost u obitelj, više povezanosti i energije. Oli, hvala ti što si nas naučio da budemo bolji ljudi, što si neke od nas oslobodio straha od pasa. Nedostaje nam tvoje veselo skakutanje kada dođemo kući nakon napornog dana. Hvala ti na svemu! Zahvalna obitelj.³⁹

Iz kazivanja vidimo kako je pas Oli bio dio ljudske obitelji – uhvatio je ritam obitelji, pratio sva zbivanja unutar obitelji te ih pratio na obiteljskim putovanjima. Skrbnica ističe kako je Oli pozitivno utjecao na njihovu obitelj te se još uvijek teško nose s njegovom smrću. Smatra da ih je pas (životinja) učinio boljim ljudima te će mu na tome biti vječno zahvalni.

Što se kremiranja životinja tiče, prije novootvorenog *Spomengaja*, ono se moglo izvršiti u pojedinim veterinarskim stanicama, međutim u tom se slučaju posmrtni ostaci nisu vraćali

³⁸ <http://spomengaj.hr/> (preuzeto: 19. 06. 2019.).

³⁹ <http://spomengaj.hr/2019/06/13/zauvijek-u-nasim-srcima-bekim-baftiri/> (preuzeto: 19. 06. 2019.).

skrbniku.⁴⁰ S tom je svrhom 2013. godine u blizini Samobora otvoren *Pet memo*, prvi krematorij za kućne životinje u Hrvatskoj. Djelatnost svoje kompanije opisuju kao:

Mi smo mlada Hrvatska kompanija nastala s ciljem pružanja usluga za human i dostojanstven rastanak s Vašim kućnim ljubimcem. Svi članovi našeg tima su zaljubljenici u životinje i razumjeti će sve Vaše želje, a prema Vašem ljubimcu se odnositi dostojanstveno i s poštovanjem. Kada se suočite s gubitkom voljenog kućnog ljubimca, *Pet memo* Vam stoji na usluzi kako bi Vam olakšali taj težak emocionalni trenutak.

Pet memo pruža uslugu preuzimanja posmrtnih ostataka životinje iz doma skrbnika ili veterinarske ambulante te prijevoz do krematorija u najkraćem vremenskom roku. Nadalje, nude individualno i grupno kremiranje. Usluga individualnog kremiranja podrazumijeva zasebno kremiranje životinje uz isporuku pepela skrbniku dok se u slučaju grupne kremacije s dvije do tri druge životinje isporuka pepela ne vrši. U slučaju individualne kremacije, postoji bogata ponuda urni.⁴¹ Što se cijene tiče, individualna kremacije je nešto skuplja od grupne. Isto tako, cijena ovisi o vrsti i težini životinje. Tako se cijene individualnog kremiranja kreću od 370 kn za vrlo male životinje (papiga, hrčak) do 1490 kn za najveće pasmine pasa (težine od 31 do 45 kg) dok će grupno kremiranje vrlo malih životinja vlasnika koštati 290 kn, a grupno kremiranje najveće pasmine pasa 1040 kn.

Uz to, nude savjete i psihološku pomoć vlasniku:

Kada se suočite s gubitkom Vašeg ljubimca, možete osjetiti niz različitih emocija. Gubitak ljubimca je najčešće bolno i uznemirujuće iskustvo, i svatko od nas proživljava ga na poseban način. Mi u *Pet memo* razumijemo Vaš gubitak i osjećaje koje proživljavate, i tu smo da Vam pomognemo i te trenutke učinimo što podnošljivijim.

Nadalje, na internetskoj stranici navode i opisuju nekoliko osnovnih faza kroz koje skrbnik prolazi u tugovanju. Na prvom mjestu je šok definiran kao tupi osjećaj praznine koji skrbnika prati par sati do nekoliko dana. U tim se trenucima može javiti neorganiziranost i dezorijentiranost te snažan osjećaj nevjerice. Nakon šoka slijedi čežnja odnosno nedostatak nakon smrti životinje. U toj se fazi može javiti preokupacija konstantnim mislima o uginuloj životinji, koju prate emocije poput tuge, straha, ljutnje, a navedeni se osjećaji često prenose na

⁴⁰ <http://www.petmemo.hr/pdf/Voelsing.pdf> (preuzeto: 05. 03. 2019.).

⁴¹ <http://www.petmemo.hr/pdf/Voelsing.pdf> (preuzeto: 05. 03. 2019.).

okolinu pojedinca te utječu na okruženje, prijatelje, članove obitelji ili veterinara. Zatim slijedi neorganiziranost kao rezultat promjene dnevne rutine nakon smrti životinje. U toj bi fazi čovjek trebao svjesno pokušati popuniti praznine u svom dnevnom rasporedu (poput jutarnjih šetnji, rituala pripreme hrane, ili situacije kada vas je ljubimac dočekivao pri dolasku kući) nekim drugim aktivnostima koje će mu promijeniti ritam dana. Posljednja faza koju navode je normalizacija odnosno faza u kojoj se čovjek polako vraća u životnu rutinu bez životinje i prihvaća novu situaciju. Osim toga, objašnjavaju kako djeca, ali i druge kućne životinje, reagiraju na smrt životinje te nude savjete vezane uz nabavku nove.

Slične faze u umiranju teško bolesnih pacijenata konstruirala je Kübler-Ross. To su: poricanje, gnjev, cjenkanje, depresija i prihvaćenje. Navedene faze autorica naziva „obrambenim mehanizmina u psihološkom smislu (Kübler-Ross 2007: 136), a prepoznala ih je Jasna Čapo Žmegač na primjeru svoje majke prilikom umiranja od karcinoma. Prema njoj, riječ je o fleksibilnim, a ne linearnim i apsolutnim kategorijama, već „vodičima za razumijevanje“ unutarnjih iskustava umirućih (Čapo Žmegač 2009: 152).

U razgovoru s bakom, bilo mi je teško pokrenuti temu Kingove smrti. Početak njezinog kazivanja svjedoči o tome koliko će joj se teško biti suočiti s time: „Joj to neću uopće razmišljati, ali ak se desi prije mene onda već sam ovaj... razmišljala da ga kremiram (...).“. Iz kazivanja je jasno da podržava kremaciju kućnih životinja te da će, ukoliko bude potrebno, to učiniti. Kaže da bi Kingov pepeo stavila u urnu u obliku pasmine mopsa na kojoj bi bilo ispisano „tu počiva mali anđel“. Urnu bi držala u sobi, u vitrini, kako bi ga uvijek mogla gledati. Naime, smatra da bi na taj način bio prisutan i nakon smrti:

Al ja ga ne bi na groblje dela, ja bi ga ipak imala doma. Da bude uz mene. Pa bil je do sad uz mene dok je živ, pa nek bu i onda.

Činjenica da bi Kingov pepeo držala kod kuće, a ne na groblju, svjedoči o tome koliko su privrženi i bliski jedan drugome u ovozemaljskom životu. Urna bi u kući materijalizirala prisutnost Kinga nakon njegove smrti. Takav stav lijepo opisuje posljednje kazivanje:

Ha, živi tolko dugo kolko živi u tebi, kolko se ti njega sjećaš, kolko dugo ti njega osjećaš posle toga. Ak ti njega zaboraviš ili ne, tolko dugo on živi.

„Svaki pas zaslužuje dom, ali svaki dom ne zaslužuje psa“

Od samih početaka postojanja kućnih životinja kako ih danas poimamo, postoji golemi jaz među njima, s nejednakostima i diskriminacijama gotovo identičnima onima među ljudima (Viljetić 2018: 125). Prema Viskoviću, na dnu ljestvice su sve one mačke i psi koje je čovjek izbacio na ulicu ili su ondje rođeni. Zatim slijedi najbrojnija kategorija, onih koje ljudi drže u svojim dvorištima ili domovima, a sudbina im se kreće od topline i materijalne sigurnosti do grubog zlostavljanja. Na vrhu ljestvice nalazi se manji broj onih životinja koje žive u luksuzu koji im je nepotreban, ali je potreban njihovom skrbniku (usp. Visković 1996: 383). Ljudski stavovi o tretiranju životinja nisu proizvod koherentnog sustava vjerovanja, već su temeljeni na izoliranim mišljenjima (Viljetić 2018: 123). Studija slučaja bake i Kinga primjer je izuzetno pozitivnog odnosa čovjeka i životinje te zasigurno takvih primjera ima još. S druge strane, u medijima često nailazimo na primjere lošeg postupanja ljudi prema kućnim životinjama, fizičkog zlostavljanja, zanemarivanja i lošeg odgoja životinja te neodgovornog ponašanja skrbnika. Upravo je loš odgoj životinje i neodgovorno ponašanje skrbnika rezultat napada opasnih pasmina na ljude, o kojima posljednjih mjeseci (u vrijeme pisanja ovog rada) svakodnevno čitamo u novinama. Najveći interes javnosti izazvao je slučaj trogodišnjeg psa Otta, pasmine *Cane Corso*, koji je u jednom poslijepodnevu napao petero ljudi (trojicu muškaraca i dvije žene) na zagrebačkom Ksaveru. Četvero od njih zatražilo je liječničku pomoć u Klinici za traumatologiju gdje je utvrđeno da su lakše ozlijeđeni.⁴² Pitanje je zašto se takav pas našao sam na ulici, bez skrbnika, povodca i brnjice?

Prema riječima svjedoka, psa je vodila 45-godišnja žena, vidno pod utjecajem alkohola. Isto je potvrdila policija te je protiv žene podnesena kaznena prijava zbog dovođenja u opasnost života i imovine.⁴³ Skrbnik psa, Ivan Sporiš (62), tvrdi da njegova nevjenčana supruga Tamara nije vodila psa, već je pas iskoristio njihovu nepažnju i pobjegao van iz kuće (ibid.), čime prebacuje krivnju sa žene na psa. O neodgovornom ponašanju skrbnika govori činjenica da ovo nije bio prvi put da je pas napao. Naime, prošle godine ugrizao je susjeda stoga ga je veterinarska inspekcija proglasila opasnim za okolinu. Uz to je skrbniku naložila jedanaest mjeri opreza (ispit poslušnosti i školovanje psa, obavezna šetnja s brnjicom i na povodcu, zabrana davanja na čuvanje, obavezno cijepjenje protiv bjesnoće, kastracija, itd.) koje bi

⁴² DEŠKOVIĆ, Marin. 2019. „OBJAVLJENI NOVI DETALJI NAPADA PODIVLJALOG PSA U ZAGREBU Pijana žena ga je u šetnju vodila bez povoca i brnjice, uhićena je“. *Jutarnji.hr*, 10. travnja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/objavljeni-novi-detalji-napada-podivljalog-psa-u-zagrebu-pijana-zena-ga-je-u-setnju-vodila-bez-povoca-i-brnjice-uhicena-je/8714846/> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

⁴³ TKALČEVIĆ, Helena. 2019. „Vlasnica je sjedila kao zombi, a pas je tada krenuo na mene“. *24sata.hr*, 10. travnja. <https://www.24sata.hr/news/vlasnica-je-sjedila-kao-zombi-a-pas-je-tada-krenuo-na-mene-623846> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

trebao poduzeti, međutim on se na to oglušio.⁴⁴ Iz tog je razloga veterinarska inspekcija, 2018. godine, odlučila usmrtniti psa. Skrbnik se usprotivio toj odluci te promijenio mjesto boravka. Veterinarska inspekcija nastavila je raditi na slučaju te je od policije tražila utvrđivanje točnog boravišta skrbnika kako bi provela odgovarajuće mjere. Nažalost, do toga nije došlo, te je pas ponovno napao, u travnju 2019. godine (ibid).

O kakvom je vlasniku riječ mnogo govori njegova izjava nakon prvog napada: „Pasma *Cane Corso* je pravi pas čuvar i da je za ozbiljno napao, jedan susjed bi ostao bez ruke, a drugi bez noge.“ Ovim riječima on umanjuje ozbiljnost navedenih incidenata, ne preuzima odgovornost te stječemo dojam da opravdava ponašanje psa.

Nakon što mu je Otto oduzet, na pitanje hoće li imati novu kućnu životinju, za *24sata.hr* odgovara sljedeće:

„Da, svakako. Imao sam šarplaninca koji je puno žešća pasmina od *Cane Corso*. Trenutačno mi je u planu nabaviti *Japansku Tosu*. To je carski pas kojeg sam već imao, ali sam je radi selidbe u inozemstvo morao pokloniti.“

Iz navedenog možemo zaključiti da su za Ivana Sporiša opasni psi marker identiteta. Kućne životinje kao markeri identiteta podrazumijevaju metaforičke odnose u kojima ljudi životinjama pripisuju simbolične karakteristike koje se na određen način podrazumijevaju za vlasnike ili društvenu skupinu kojoj vlasnik pripada (Viljetić 2018: 118). Pritom su individualne osobine životinje nevažne te je bitna samo pasmina. U ovom slučaju, opasni pas za Sporiša je isključivo objekt kojim se želi identificirati i predstavljati drugima te je priča o Ottu primjer izrazito negativnog odnosa skrbnika prema kućnoj životinji.

Iz tog razloga, paralelno s razvojem veze skrbnik - kućna životinja, u modernim društvima, javila se potreba za angažiranim djelovanjem i promicanjem prava životinja (ibid. 122). Prvi pokušaji datirani su na početak 19. stoljeća, kada se aristokracija, potaknuta izgubljenom povlasticom posjedovanja i uzgoja čistokrvnih pasmina pasa, počela baviti pitanjem zaštite i prava životinja (ibid.). Prvo društvo za zaštitu životinja, *Kraljevsko društvo za zaštitu životinja*, osnovano je u Britaniji 1824. godine. Isto tako, u Britaniji je 1835. godine, nastao *Akt o zaštiti životinja* (Johnson 2009: 14). Danas postoje deseci tisuća aktivista i organizacija diljem svijeta, od kojih je najpoznatija i najbrojnija PETA – *People for the Ethical Treatment of Animals*, s preko pet milijuna članova (Viljetić 2018: 123). Od hrvatskih se ističe udruga *Prijatelji životinja*, osnovana 2011. godine, čiji je krajnji cilj ukidanje specizma, odnosno bilo

⁴⁴ TKALČEVIĆ, Helena. 2019. „Bez kontrole i nadzora: Pas napada ljude već godinu i pol“. *24sata.hr*, 11. travnja. <https://www.24sata.hr/news/pas-opasnih-namjera-napada-ljude-vec-godinu-i-pol-dana-624087> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

kojeg oblika zlostavljanja, mučenja i eksploatacije životinja od strane ljudi, uvažavanje prava životinja te postizanje biocentrizma i održivog načina življenja za opće dobro. Navedene ciljeve postižu različitim metodama: edukacijama građana, javnim manifestacijama, radionicama, prijedlozima izmjena zakona, suradnjama s inozemnim udrugama, objavama filmova, knjiga, brošura itd.⁴⁵

Ottov slučaj podigao je na noge brojne hrvatske udruge i aktiviste za zaštitu prava životinja, među kojima i aktivisticu udruge *Indigo*, Doru Perši, koja je za *Jutarnji.hr* izjavila sljedeće:

Mi, ljudi, uvodimo pse u naš život. Zato smo, upravo mi ljudi, odgovorni za njih te im moramo pokazati, na kraju krajeva kao i djeci, koje je prihvatljivo ponašanje. Ako to ne učinimo, pas će reagirati nagonski i instinktivno, a onda na kraju dana, samo on bude kriv zbog svog ponašanja. A ponaša se samo onako kako mu je prirodno. Na primjer, to što lamatanje rukama nama ljudima predstavlja komunikacijsku gestu, psima je nešto sasvim drugo, te im uglavnom budi plijenski nagon. Pas će gristi jer vidi kako mu „plijen trči“. Nedavni slučaj ugriza psa na Ksaveru školski je primjer neodgovornog vlasnika, pogotovo ako se zna da je pas već ranije imao povijest ugriza. Niti jedan pas nema što raditi vani bez nadzora vlasnika i bez kontrole. Na kraju krajeva, to je i zakonska obaveza.

Na dan 18. 4. 2019. godine, Veterinarska inspekcija Državnog inspektorata odlučila je da Otto neće biti usmrćen već će dobiti priliku za resocijalizaciju i školovanje.⁴⁶ Smješten je u Skloništu za nezbrinute životinje Grada Zagreba u Domovcu gdje je prvih deset dana proveo u karanteni kako bi se riješio stresa. Naime, u sklonište je stigao prestrašen i izbezumljen te pet dana nije ništa jeo. Sada vrijeme provodi vani, u ograđenom prostoru s timariteljicom Marijom Ferenček koja ga uči poželjnom ponašanju i socijalizaciji.⁴⁷

Što se komentara čitatelja na novinske članke tiče, većina ih podržava odluku da Otto ne bude usmrćen. Primjerice, *Niksa77* smatra da pas ne smije stradati zbog neodgovornog vlasnika:

Bravo, što bi neki dali da njihove životinje nisu uginule bolesne, a ne da bi se usmrćivalo zdravog psa radi neodgojenog vlasnika. Svako živo biće ima pravo na život pa tako i Otto. Jedina ispravna odluka je život, uvijek i zauvijek.⁴⁸

⁴⁵ <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=101> (preuzeto: 07. 05. 2019.).

⁴⁶ BERNARDIĆ, Andro. 2019. „Psa Otta neće usmrtniti, dat će mu šansu: Ovako izgleda danas“. *24sata.hr*, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/news/napao-petero-ljudi-na-ksaveru-psa-otta-ipak-nece-umrtiti-625216> (preuzeto: 06. 04. 2019.).

⁴⁷ BOLTŽAR, Matija. 2019. „VETERINARI I UZGAJIVAČI ANALIZIRAJU SLUČAJ ZANEMAREN OG PSA: Uz pravilan odgoj, cane corso je sretan i stalozen pas koji se obožava maziti“. *Jutarnji.hr*, 14. 04. 2019. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/veterinari-i-uzgajivaci-analiziraju-slucuj-zanemarenog-psa-uz-pravilan-odgoj-cane-corso-je-sretan-i-stalozen-pas-koji-se-obožava-maziti/8732447/> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

⁴⁸ Ibid.

Isto kaže *beowulf1*, prema kojemu psu treba posvetiti vremena i uklopiti ga u obitelj:

Nije pas kriv, nije se s njim radilo, u tome je problem. Svaki će pas biti agresivan ako ga se odmalena ne socijalizira. Ljudi uzimaju pse i onda ih zanemaruju, nemaju vremena za njih, treba shvatiti da to nije igračka, treba puno truda i rada da bi se postiglo da pas ide uz nogu bez lajne, da neće skakati na ljude, pogotovo djecu, ne treba zapovijed, nego samo pogled. Za sve to treba puno vremena i tko nije spreman na to, bolje da nema psa. O psima u dvorištu i na lancu, to je izuzetna opasnost, jer ti psi ne znaju za socijalizaciju. Nije dovoljno psu dati hrane i vode i ostaviti ga u dvorištu, na lancu, u boxu. Pas treba biti integriran u obitelj, naviknut na ljude, druge životinje i onda nema nikakvih problema.⁴⁹

Postoje oni koji se s takvom odlukom ne slažu. Kao razlog nezadovoljstva navode strah koji će taj pas i dalje izazivati među ljudima kada se nađe na slobodi te državni novac koji će biti potrošen na resocijalizaciju psa. Primjerice, *niwrrad* kaže:

Klasika u ovoj državi. Umjesto da se brinu za dobrobit javnosti, javne službe brinu za dobrobit uske skupine glasnih pojedinaca kojima su povrijeđeni osjećaji. Ovaj put su to ljubitelji pasa. Oni će jako patiti ako se pas uspava i zato se pas neće uspavati. A zdravlje, životi i osjećaji građana koje je pas napao ili će napasti nisu bitni.⁵⁰

Prema riječima Damira Skoka, ravnatelja Zoološkog vrta grada Zagreba u čijem je sastavu i Sklonište za nezbrinute životinje Dumovec, javilo se dvadesetak potencijalnih udomitelja za Otta. Prema novom Zakonu, budući će udomitelj trebati proći školovanje te naučiti kako živjeti i raditi s Ottom.⁵¹

Valja imati na umu da, kao i druge domesticirane životinje većina kućnih životinja živi u izolaciji, u ograničenim prostorima, ovisna o ljudima oko svih fizioloških, psiholoških i emocionalnih potreba te je umjesto interakcije s vlastitom vrstom usmjerena primarno na interakciju s čovjekom (Viljetić 2018: 124).

Zaključak

Statistički gledano, na Zapadu svako drugo kućanstvo danas posjeduje barem jednu kućnu životinju (Visković 1996: 381), a istraživanja su pokazala da njihov broj iz godine u godinu

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ ŠIPUŠIĆ, Antonija. 2019. „Sklonište Dumovec: 'Otta sad želi udomiti dvadesetak ljudi'“. 24sata.hr, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/video/skloniste-dumovec-otta-sad-zeli-udomiti-dvadesetak-ljudi-626543> (preuzeto: 06. 04. 2019.).

raste i u Hrvatskoj (Viljetić 2018: 121). Dominantno je mišljenje da se zapadnjačko urbano poimanje kućnih životinja javilo uslijed društvenih promjena u Velikoj Britaniji i Francuskoj u razdoblju od 16. do 19. stoljeća (Bradley 1998: 523). Istraživanje koje sam provela u sklopu diplomskog rada na studiju arheologije pokazalo je da su kućne životinje kao takve postojale i mnogo ranije, a razlozi njihova držanja uistinu su brojni. O bliskom odnosu čovjeka i kućne životinje u prapovijesnim zajednicama svjedoči ukop žene sa psićem iz Ain-Mallaha u Izraelu (Viljetić 2018: 92), dok djela grčkih i rimskih pisaca, ali i arheološki nalazi poput nadgrobne stele posvećene kujici Heleni iz Rima (Vuković 2018: 48) svjedoče o njihovom postojanju i u antičko doba. Unatoč tome, tek nastankom modernih gradova, modernizacijom sela te udaljavanjem utilitarnih životinja od domaćinstva, na prijelazu 19. u 20. stoljeće, došlo je do sve većeg afektivnog vezivanja ljudi uz kućne životinje (Visković 1996: 380).

Kada je riječ o promjenama u ljudskom poimanju kućnih životinja u suvremenom društvu, primjećujemo da ih prati promjena u terminologiji. Tako se, umjesto pojmova *vlasnik* i *ljubimac* sve češće koriste kontrarni pojmovi *ljudi* i *ne-ljudi*, *čovjek* i *životinja* te *skrbnik* i *kućna životinja*. Osim toga, pojava novih termina poput *specizma*, *petišizma*, *petindustrije* i *petkulture*, ukazuje na važnu ulogu kućnih životinja u kulturi i životu suvremenog čovjeka.

Suvremeno doba obilježavaju i velike promjene unutar obitelji. Međusobna emocionalna potpora od strane ljudskih članova obitelji ostala je ideal, ali se percipira da je u opadanju, stoga se nerijetko u naracijama pojavljuje motiv da tu ulogu prema čovjeku preuzimaju kućne životinje. Tako, u današnje vrijeme čovjek podliježe antropomorfizaciji i familijarizaciji kućnih životinja odnosno raznim narativnim strategijama kojima kućne životinje izjednačava s ljudima i ljudskim članovima obitelji.

Navedene strategije uočila sam, opisala i protumačila na primjeru studije slučaja afirmativnog odnosa čovjeka (bake Rezike) i kućne životinje (psa Kinga). Od strategija antropomorfizacije ističem konstrukciju identiteta kućne životinje njegovim imenovanjem i izdvajanjem od ostalih pripadnika iste vrste, pridavanje životinji ljudskih karakternih osobina i osjećaja te komunikaciju sa životinjom *ljudskim* govorom. Strategije familijarizacije usko su vezane uz antropomorfizaciju budući da se odnose na poimanje kućnih životinja članovima *ljudske* obitelji. To se postiže boravkom životinje unutar ljudskoga kućanstva, *neotanijom* odnosno tretiranjem životinje poput djeteta (tapanjem, uporabom umanjena, govorenjem povišenim tonom), sudjelovanjem životinje u običajima životnog ciklusa karakterističnima za ljude (proslava rođendana kućnih životinja, darivanje životinja) te *zajedničkom* dnevnom rutinom skrbnika i kućne životinje. Kao rezultat prethodno navedenog, između čovjeka i životinje

razvija se veza privrženosti koja se očituje kroz fizički kontakt (maženje i draganje kućne životinje), selektivnost (kućna životinja je za skrbnika *na prvom mjestu*), pozitivan utjecaj na mentalno i fizičko zdravlje skrbnika te strah od privremene i stalne separacije.

Govoreći o stalnoj separaciji, odnosno, o smrti kućne životinje, javila su se kompleksna religijska pitanja – pitanje položaja kućnih životinja u Svetom pismu, pitanje njihova ukopa i kremacije, a time i stava Katoličke crkve glede toga. Postojanje kremacijskog centra u Samoboru i nedavno otvaranje groblja za kućne životinje u Dumovcu, upućuju na potrebu za takvim uslugama u Hrvatskoj (većinski kršćanskoj zemlji), iako se one protive kršćanskom nauku. Time se otvorilo još jedno pitanje - treba li se Katolička crkva kao institucija, kao i njezin nauk, mijenjati i prilagođavati duhu vremena?

Kako bi prikazala heterogenost mogućih odnosa čovjeka i životinje u suvremenom hrvatskom društvu, priči o pozitivnom i afirmativnom odnosu bake Rezike i psa Kinga, suprotstavila sam studiju slučaja o psu Ottu i njegovu skrbniku primjer negativnog postupanja prema kućnim životinjama. Baveći se ovom pričom, susrela sam se s pitanjem diskriminacije i nejednakostima među kućnim životinjama nalik onima među ljudima. Naime, velik jaz postoji između kućnih životinja poput Kinga koji uživaju sve povlastice lagodnog života ispunjenog ljubavlju i pažnjom svoga skrbnika i onih koji su se našli izbačeni na ulicu, zlostavljani ili poput Otta, osuđeni na smrt zbog ponašanja čovjeka. Primjer o Ottu ukazuje i na „pogrešene“ razloge držanja kućnih životinja pa je on svom skrbniku, kao „opasna“ pasmina, služio isključivo kao predmet identifikacije i (samo)reprezentacije. U ovom kontekstu javlja se i pravno pitanje odnosno pitanje sankcija za osobe koje krše zakon o uvjetima i načinu držanja kućnih životinja, koje se u Hrvatskoj, sudeći po broju napuštenih i zlostavljanih životinja o kojima svakodnevno izvještavaju mediji, ne provode. Iz toga se razloga, paralelno s razvojem veze skrbnik - kućna životinja, u modernim društvima, pa tako i u Hrvatskoj, javila potreba za angažiranim djelovanjem i promicanjem prava životinja.

Ovim se radom nastojalo, mahom kroz analizu narativnih strategija antropomorfizacije i familijarizacije, ukazati na to da su kućne životinje važan segment kulture suvremenog čovjeka i unazad te su potentno mjesto za buduća društveno-humanistička istraživanja. Osim toga, ovim su radom otvorena brojna pitanja za daljnja istraživanja na polju kulturne animalistike. Uz ranije navedena religijska i pravna pitanja, kao potencijalne teme istraživanja ističem odnos čovjeka prema kućnoj životinji u ruralnoj i urbanoj sredini (kućne životinje na lancu, kućne životinje u ograničenom prostoru gradskih stanova, kućne životinje u javnom prostoru grada), analiza i promišljanje *razgovora* čovjeka sa životinjom (o čemu se govori, što

se očekuje kao odgovor, što se razgovorom postiže) te kućne životinje kao *influenceri* na društvenim mrežama (samoreprezentacija skrbnika i životinja kao izvor zarade).

POPIS LITERATURE I IZVORA

ALBERT, Alexa i Kris BULCROFT. 1988. „Pets, Families and the Life Course“. *Journal of Marriage and Family* 50/2:543-552.

ALLEN, Karen. 2003. „Are pets a healthy pleasure? The influence of pets on blood pressure“. *Current directions in psychological science* 12:236-239.

BERKOVIĆ, Danijel. 2014. „Čuvajte se psa! Položaj i uloga psa u biblijskom diskursu“. *Kairos - Evanđeoski teološki časopis* 8/1:69-80.

BERNARDIĆ, Andro. 2019. „Psa Otta neće usmrtniti, dat će mu šansu: Ovako izgleda danas“. *24sata.hr*, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/news/napao-petero-ljudi-na-ksaveru-psa-otta-ipak-nece-umrtiti-625216> (preuzeto: 06. 04. 2019.).

BERTEK, Daria. 2015. „Vau torte“. *Jutarnji.hr*, 29. rujna. <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/vau-torte/3441758/> (preuzeto: 27. 01. 2019.).

BLOTNEJ, Bogdan. 2019. „Krzneni ljubimci napokon su dobili mjesto za svoj vječni mir“. *24sata.hr*, 18. lipnja. <https://www.24sata.hr/fun/krzneni-ljubimci-napokon-su-dobili-mjesto-za-svoj-vjecni-mir-635106> (preuzeto: 19. 06. 2019.).

BOLTIŽAR, Matija. 2019. „VETERINARI I UZGAJIVAČI ANALIZIRAJU SLUČAJ ZANEMAREN OG PSA: Uz pravilan odgoj, cane corso je sretan i stalozen pas koji se obožava maziti“. *Jutarnji.hr*, 14. 04. 2019. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/veterinari-i-uzgajivaci-analiziraju-slucaj-zanemarenog-psa-uz-pravilan-odgoj-cane-corso-je-sretan-i-stalozen-pas-koji-se-obožava-maziti/8732447/> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

BRADLEY, Keith. 1998. „The Sentimental Education of the Roman Child: the Role of Pet-Keeping“. *Latomus* 57/3:523-557.

BRANDES, Stanley. 2009. „The Meaning of American Pet Cemetery Gravestones“. *Ethnology* 48/2:99-118.

BRNČIĆ, Jadranka. 2007. „Životinje u Bibliji i biblijskoj duhovnosti“. U *Kulturni bestiarij*, ur. S Marjanić i A. Zaradija Kiš. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, 53-82.

CHARLES, Nickie. 2014. „Animals Just Love You as You Are: Experiencing Kinship across the Species Barrier“. *Sociology* 48/4:715-730.

- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 2009. „Dva života i dvije smrti: Prilog antropologiji smrti i umiranja“. *Izazov tradicijske kulture. Svečani zbornik za Zoricu Vitez* 147-169.
- DEŠKOVIĆ, Marin. 2019. „OBJAVLJENI NOVI DETALJI NAPADA PODIVLJALOG PSA U ZAGREBU Pijana žena ga je u šetnju vodila bez povoca i brnjice, uhićena je“. *Jutarnji.hr*, 10. travnja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/objavljeni-novi-detalji-napada-podivljalog-psa-u-zagrebu-pijana-zena-ga-je-u-setnju-vodila-bez-povoca-i-brnjice-uhicena-je/8714846/> (preuzeto: 06. 05. 2019.).
- DUNAYER, Joan. 2009. *Specizam*, Zagreb: Dvostruka duga Čakovec i Institut za etnologiju i folkloristiku.
- FEELEY-HARNIK, Gillian. 2001. „The Ethnography of Creation: Lewis Henry Morgan and American Beaver“. U *Relative Vlues. Reconfiguring Kinship Studies*, ur. S. Franklin i S. McKinnon. Duke University Press, 30-54.
- GOSPODNETIĆ, Lenka. 2018. „Uvođenje kućnih ljubimaca u crkvu je nedopustivo i blasfemično. Župnici nezadovoljni željama vjernika, kažu da psima nije mjesto u Božjem domu“. *Jutarnji.hr*, 19. ožujka. <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/uvodenje-kucnih-ljubimaca-u-crkvu-je-nedopustivo-i-blasfemicno-zupnici-nezadovoljni-zeljama-vernika-kazu-da-psima-nije-mjesto-u-bozjem-domu/7145349/> (preuzeto: 10. 05. 2019.).
- GRBIĆ, Jadranka. 2007. „Dekodiranje ovozemaljskih čina: vjerovanja o životinjama u hrvatskoj etnografiji“. U *Kulturni bestiarij*, ur. S Marjanić i A. Zaradija Kiš. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Hrvatska sveučilišna naklada, 217-237.
- HAZAN, Cindy i Debra ZEIFMAN. 1999. „Pair bonds and attachments: Evaluating the evidence“. U *Handbook of attachment*, ur. Cassidy, J. I P. R. Shaver. New York: Guilford, 336-354.
- Hrvatska izvještajna novinska agencija (HINA). 2017. „Prvi pseći vrtić u Zagrebu i Hrvatskoj. Prostire se na 500 kvadrata, a psima pruža sve – od poslastica do učenja lijepog ponašanja“. *Jutarnji.hr*, 7. travnja. <https://www.jutarnji.hr/life/vaumijau/foto-prvi-pseci-vrtic-u-zagrebu-i-hrvatskoj-prostire-se-na-500-kvadrata-a-psima-pruzha-sve-od-poslastica-do-ucenja-lijepog-ponasanja/5877274/> (preuzeto: 26. 01. 2019.).
- HIRSCHMAN, Elizabeth C. 1994. „Consumers and Their Animal Companions“. *Journal of Consumer Research* 20/4:616-632.
- KATCHER, Aaron. 1981. „Interrelations between People and Pets“, U *Between Pets and People: The Importance of Animal Companionship*, ur. Alan Beck i Aaron Katcher. West Lafayette: Purdue University Press.

- KEAN, Hilda. 2013. "Human and animal space in historic "pet" cemeteries in London, New York and Paris". U *Animal Death*, ur. Johnston, Jay i Fiona Probyn-Rapsey. Sydney: Sydney University Press, 21-42.
- KRSTIĆ, Ema. 2019. „Jeste spremni bivšem ostaviti ljubimca? Potpišite predbračni!“. *24sata.hr*, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/lifestyle/jeste-spremni-bivsem-ostaviti-ljubimca-potpisite-predbracni-624991> (preuzeto: 09. 05. 2019.).
- KÜBLER-ROSS, Elisabeth. 2007. *Razgovori s umirućim*. Zagreb. Provincija franjevac trećoredaca.
- LOBELL, Jarrett i Eric POWELL. 2010. "More than Man's Best Friend". *Archaeology* 63/5:26-35.
- MARJANIĆ, Suzana. 2018. „Antropologija životinja – paradoks i/ili nužnost: antropocentrizam, specizam i/ili totalizam“. U *O životinjama i ljudima*, ur. Željka Petrović Osmak. Zagreb: Etnografski muzej, 15-33.
- MORRIS, Desmond. 1988. *Upoznajte svog psa*, Zagreb: Prosvjeta.
- OMBLA, Jelena. 2012. „Kućni ljubimci i implikacije za zdravlje i psihofizičku dobrobit njihovih vlasnika“. *Klinička psihologija* 5:59-79.
- PAVIĆ, Siniša. 2017. „U posjetu psećem vrtiću. Dobrodošao svaki pas, tek cijepljeno štene ili ovčar iz Rijeke u najboljim godinama“. *Novilist.hr*, 02. listopada. http://www.novilist.hr/Zivot-i-stil/Dom-i-vrt/U-POSJETU-PSECEM-VRTICU-Dobrodosao-svaki-pas-tek-cijepljeno-stene-ili-ovcar-iz-Rijeke-u-najboljim-godinama?meta_refresh=true (preuzeto: 01. 02. 2019.).
- PAVIĆ, Ivan, GAŠIĆ, Denis. 2019. „Bivši gazda psa koji je izgrizao ljude: Uzet ću još agresivnijeg“. *24sata.hr*, 19. travnja. <https://www.24sata.hr/news/bivsi-gazda-psa-koji-je-izgrizao-ljude-uzet-cu-jos-agresivnijeg-625459> (preuzeto: 06. 05. 2019.).
- PETROVIĆ OSMAK, Željka. 2018. „Živjeti i raditi s Drugima – životinje u gospodarskim djelatnostima“. U *O životinjama i ljudima*, ur. Željka Petrović Osmak. Zagreb: Etnografski muzej, 39-85.
- SANDERS, Clinton R. 2003. „Actions Speak Louder than Words: Close Relationships between Humans and Nonhuman Animals“. *Symbolic Interaction* 26/30:405-426.
- SABLE, Pat. 1995. „Pets, Attachment and Well-Being across the Life Cycle“. *Social Work* 40/3:334-341.
- ŠARČEVIĆ, Tena. 2018. „Što ćemo jesti i piti na adventu: Vraća se street sarma, a psima će se na Fuliranju točiti „šampanjac“!“. *Jutarnji.hr*, 08. studenog.

<https://www.jutarnji.hr/dobrahrana/price/sto-cemo-jesti-i-piti-na-adventu-vraca-se-street-sarma-a-psima-ce-se-na-fuliranju-tociti-sampanjac/8033135/> (preuzeto: 27. 01. 2019.).

ŠIPUŠIĆ, Antonija. 2019. „Sklonište Dumovec: 'Otta sad želi udomiti dvadesetak ljudi““. *24sata.hr*, 18. travnja. <https://www.24sata.hr/video/skloniste-dumovec-otta-sad-zeli-udomiti-dvadesetak-ljudi-626543> (preuzeto: 06. 04. 2019.).

ŠPILJAK, Lucija. 2017. „Prava revolucija: Zagrebački ljubimci idu u pseći vrtić, a ovako im izgleda dan“. *Zagrebinfo*, 07. ožujka. <https://www.zagreb.info/kucni-ljubimci/video-prava-revolucija-zagrebacki-ljubimci-idu-u-pseci-vrtic-a-ovako-im-izgleda-dan/115897> (preuzeto: 31. 01. 2019.).

ŠTALEKAR, Vlasta. 2010. „Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti“. *Medicina fluminensis* 46/3:242-246.

THURSTON, Elizabeth M. 1996. *The Lost History of Canine Race. Our 15, 000-Year Love Affair With Dogs*, ur. Andrews an McMeel. Kansas City: A universal Press Syndicate Company.

TKALČEVIĆ, Helena. 2019. „Vlasnica je sjedila kao zombi, a pas je tada krenuo na mene““. *24sata.hr*, 10. travnja. <https://www.24sata.hr/news/vlasnica-je-sjedila-kao-zombi-a-pas-je-tada-krenuo-na-mene-623846> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

TKALČEVIĆ, Helena. 2019. „Bez kontrole i nadzora: Pas napada ljude već godinu i pol““. *24sata.hr*, 11. travnja. <https://www.24sata.hr/news/pas-opasnih-namjera-napada-ljude-vec-godinu-i-pol-dana-624087> (preuzeto: 06. 05. 2019.).

VILJETIĆ, Gordana. 2018. „Okokućad, gospodari srca i domova ili robovi ljubavi – kućni ljubimci u teoriji, prostoru i vremenu“. U *O životinjama i ljudima*, ur. Željka Petrović Osmak. Zagreb: Etnografski muzej, 89-128.

VISKOVIĆ, Nikola. 1996. *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug.

VUKAŠINOVIĆ, Ana. 2015. „Od hobija do posla: Vau torte nastale iz ljubavi prema psima““. *24sata.hr*, 29. listopada. <https://www.24sata.hr/lifestyle/od-hobija-do-posla-vau-torte-nastale-iz-ljubavi-prema-psima-441512> (preuzeto: 29. 01. 2019.).

VUKOVIĆ, Nikolina. 2018. *Kućni ljubimci i njihovi prikazi na rimskim mozaicima*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

INTERNETSKE STRANICE

Natuknica iz Hrvatske Opće enciklopedije. Hrvatska Opća enciklopedija, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34420> (preuzeto: 04. 12. 2018.).

Službena internetska stranica slastičarne Vau torte. Vau torte, <https://www.vau-torte.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

Službena internetska stranica pekare Hov-Hov. Hov-hov pekara, <https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto: 01. 02. 2019.).

Službena internetska stranica udruge Prijatelji životinja. Prijatelji životinja, <http://prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=559> (preuzeto: 2. 2. 2019.).

Službena internetska stranica turističke zajednice grada Rijeke. Turistička zajednica grada Rijeke, http://www.visitrijeka.hr/Sve_o_Rijeci/Rijecke_ponce/Groblje_kucnih_ljubimaca (preuzeto: 02. 03. 2019.).

Službena internetska stranica krematorija *Pet memo*. Pet memo, <http://www.petmemo.hr/pet-memo.php> (preuzeto: 05. 03. 2019.).

Članak u novinama *Dnevno.hr*. „Papa Franjo nastavlja šokirati javnost svojim stavom: Životinje idu u raj?“. 2014. *Dnevno.hr*, 13. prosinca. <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/papa-franjo-nastavlja-sokirati-javnost-svojim-stavom-zivotinje-idu-u-raj-140238/> (preuzeto: 10. 05. 2019.)

Službena internetska stranica groblja za kućne životinje *Spomengaj*. <http://spomengaj.hr/> (preuzeto: 19. 06. 2019.).

Internetska stranica online trgovine naljepnica za automobile. <https://nuvola-design.com/wp-content/uploads/2014/01/pas-u-autu1-407x407.jpg> (preuzeto: 20. 06. 2019.).

POPIS SLIKA

Slika 1. Nadgrobna stela kujice Helene, Getty muzej u Kaliforniji, od 150. do 200. g. n. Krista (<http://www.getty.edu/art/collection/objects/6727/unknown-maker-grave-stele-for-helena-roman-ad-150-200/> (preuzeto 7. 12. 2018.)).

Slika 2. Ukop žene sa psićem, Ain-Mallaha, Izrael, prije 12 000 godina (<https://erenow.net/common/sapiensbriefhistory/sapiensbriefhistory.files/image009.jpg> (preuzeto 7. 12. 2018.)).

Slika 3. Oznaka s klasičnim natpisom „Pazi oštar pas“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 4. Oznaka s klasičnim natpisom „Čuvaj se psa“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 5. Oznaka s natpisom „Dragi gosti, čuvajte kosti!“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 6. *Cave Canem* mozaik, Kuća tragičnog pjesnika, Pompeji, 2. st. pr. Krista (<https://www.pinterest.ch/pin/571605377679323848/> (preuzeto 30. 1. 2019.)).

Slika 7. Oznaka s natpisom „Moj dom, moja pravila“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 8. Oznaka s natpisom „Oprez! Oštar pas“ s prikazom čivave. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 9. Oznaka s natpisom „Ovdje čuvam ja“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 10. Oznaka s duhovitim natpisom „Oprez! Glupa mačka“. Snimila Nikolina Vuković 28. 01. 2019.

Slika 11. Personizirana naljepnica za auto s imenom psa Garo (<https://nuvola-design.com/wp-content/uploads/2014/01/pas-u-autu1-407x407.jpg> (preuzeto 20. 06. 2019.)).

Slika 12. Pereci za pse, proizvod *Hov-Hov* pekare (<https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto 01. 02. 2019.)).

Slika 13. Smoothie za pse, proizvod slastičarne *Vau torte* (<https://www.vau-torte.com/> (preuzeto 01. 02. 2019.)).

Slika 14. Božićni paketić keksića za pse, proizvod slastičarne *Vau torte* (<https://www.vau-torte.com/> (preuzeto 01. 02. 2019.)).

Slika 15. Zlatna kolekcija psećih keksića, proizvod *Hov-Hov* pekare (<https://www.hovhovdogbakery.com/> (preuzeto 01. 02. 2019.)).

Slika 16. Baka i King za kuhinjskim stolom. Snimila Nikolina Vuković 13. 12. 2018.

Slika 17. Kingov odlazak na spavanje. Snimila Nikolina Vuković 05. 06. 2018.

Slika 18. King „ušuškan“ u dekiću. Snimila Nikolina Vuković 25. 09. 2018.

Slika 19. King kao slavljениk. Snimila Nikolina Vuković 28. 04. 2018.

Slika 20. King kao sudionik u božićnim običajima. Snimila Nikolina Vuković 24. 12. 2018.

Slika 21. King kao sudionik u božićnim običajima. Snimila Nikolina Vuković 24. 12. 2018.

Slika 23. King prisutan u obiteljskom okruženju. Snimila Nikolina Vuković 25. 12. 2018.

Slika 23. *Zajedničko* kuhanje. Snimila Nikolina Vuković 30. 03. 2018.

Slika 24. King za vrijeme radova u vrtu. Snimila Nikolina Vuković 18. 06. 2018.

Sažetak

Kućne životinje prisutne su u životima ljudi još od prapovijesti. Odnos između čovjeka i životinje s vremenom se mijenjao, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi i povijesni spisi. Danas su kućne životinje dio suvremenog društva te igraju važnu ulogu u životu čovjeka na što upućuju pojmovi *petišizam*, *petkultura* i *petindustrija*. Nadalje, sve su češći primjeri antropomorfizacije i familijarizacije kućnih životinja odnosno pridavanje ljudskih osobina životinjama te njihovo poimanje kao članova ljudske obitelji. Suprotno takvom odnosu čovjeka prema životinji, i dalje se susrećemo s napuštenim i zlostavljanim životinjama zbog čega se javlja potreba za udrugama i aktivistima za zaštitu njihovih prava.

Ključne riječi: *kućne životinje, obitelj, antropomorfizacija, familijarizacija, petkultura*

Summary

Companion animals have been present in the lives of people since prehistoric times. The relationship between man and animal changed over time, as evidenced by numerous archaeological finds and historical records. Today, companion animals are part of modern society and play an important role in the life of a man, referring to newly invented concepts of pet culture and pet industry. Furthermore, there are more frequent examples of anthropomorphisation and familiarisation of companion animals or attribution of human traits to animals and their perception as members of the human family. Contrary to such a relationship between man and animal, we still encounter abandoned and abused animals, which is why there is a need for associations and activists to protect their rights.

Key words: *companion animals, family, anthropomorphisation, familiarisation, pet culture*